

БІБЛІОТЕКА
♦ ЮНАЦЬКА ШКОЛА ♦

Іван Ільницький-Занкович

**Вчімся
військового
словництва**

БІБЛІОТЕКА „ЮНАЦЬКА ШКОЛА” Ч. 1

ІВАН ІЛЬНИЦЬКИЙ-ЗАНКОВИЧ

**ВЧІМНЯ
ВІЙСЬКОВОГО СЛОВНИЦТВА**

КРАКІВ

1941

У К Р А І Н С Ь К Е В И Д А В Н И Ц Т В О

Редагує: інж. Юрій Крохмалюк

Обгортка арт.-мал. С. Гординського

Накладом „Українського Видавництва”, Краків, Райхштрассе 34.
Verlag: „Ukrainischer Verlag”, Krakau, Reichsstrasse Nr. 34.

Друкарня „Поспішна”, Краків, Райхштрассе 34. — Тел. 147-86.
Buchdruckerei „Pospieschna”, Krakau, Reichsstr. 34. Fern. 147-80.

ПЕРЕДМОВА

Бувші товариші зброї прохали мене написати підставовий підручник для вивчення українського військового словництва (термінології). Вважаючи ділянку словництва за найважливішу і найконечнішу, взявся я до того рода праці, кермуючись при тім засадою: *один народ, одна мова, одно словництво (термінологія)*.

Праця не легка, бо тут саме фахове звання не вистарчає. Треба ще добре знати українське військово-словництво. В своїй праці опирався я на „Російсько-українським словнику військової термінології“, С. і О. Якубських, ДВУ. 1928” і на військовій літературі в українській мові.

Одинокою метою моєї праці є запізнати українського читача з українським словництвом в тім стані, в яким воно під теперішню пору находиться на українських етнографічних землях. Практичні моменти казали мені класти головний натиск на дійсний стан тої термінології без огляду на політичні кордони і політичні різниці. Тенденція цієї праці є учитися мови, словництва і найпримітивніших основ військового діла, що потрібне кожній освіченій людині.

Відомості про советське військо черпав я з „Політичного Словника“, Державне Видавництво політичної літератури при РНК. УРСР, 1940. Тимто вони актуальні й за-слуговують на увагу.

Автор.

І. ПІДСТАВОВІ ПОНЯТТЯ.

З б р о й н а с и л а .

На збройну силу складаються три чинники: 1. сухо-дільна збройна сила, або коротко *військо*, 2. повітряна збройна сила або *повітреплавство* і 3. морська збройна сила або *фльота*.

Завданням війська є бути підготованим до оборони країни на суходолі. Фльота охороняє побережжя країни і непокоїть ворога на отвертім морі. Повітряна збройна сила має за мету зайняти панівне становище в повітрі. Її мета виступати зачіпно глибоко в ворожій країні і там при-спішувати стратегічне вирішення війни.

В склад збройної сили входять всі особи дійсної служби, запасу і ополчення, далі всі військові установи, організації, тощо, що служать посередньо або безпосередньо цілям збільшення обороноздатности країни.

Збройна сила малих держав складається звичайно тільки з війська. Летунство є там тільки складовою частиною війська і з ним співпрацює в часі бою.

Завданням збройної сили є берегти незалежности, цілости своєї держави, гідности державного устрою й суспільного ладу. Щоб могли приготувитися до того завдання, треба підготувити всіх громадян до військової служби та предвидіти і опрацювати плян мобілізації і дій.

В часі мобілізації аж до розпочаття бойових дій припадає війську важливе завдання ослоняти мобілізацію і розгортання війська (концентрацію).

Збройна сила СРСР (Советів) складається з Робітничо-Селянської Червоної Армії, Робітничо-Селянської Військово-Морської Фльоти та прикордонних і внутрішніх військ.

Прикордонні і внутрішні війська підлягають НКВС, себто Народньому Комісаріатові Внутрішніх Справ. Внутрішні війська своїм завданням відповідають західньо-европській поліції. Під оглядом навчання, карности, одягу, організації, тощо, нагадують вони куди більше військо, як поліцію.

Суходільна збройна сила.

Суходільна збройна сила є частиною збройної сили і має призначення обороняти країну на суходолі. Є вона основною і одинокою обороною в малих державах і одинокою частиною збройної сили.

Військо називають в буденній мові армією, але не слушно, бо *армія* це тільки тактична частина війська згл. частина дієвої армії. І так кажемо: Армія ген. Павленка, армія ген. Макензена, перша німецька армія, тощо.

В російській мові вживають терміну армія, але в нас воно не мусить так само бути. Берім добрі взірці нпр., з Німеччини.

Повітряна збройна сила.

Повітряна збройна сила є частиною цілої збройної сили держави. Повстала вона щойно в 20. ст. Сюди зараховуємо летунство і бальонове військо (аеростатне військо). Летунство ділиться на самостійне і допомічне.

Самостійне летунство складається з бомбардового (легкого, середнього і важкого) і нищильного. Воно творить самостійну повітряну армію, що в часі війни є підпорядкована головнокомандувачеві збройної сили або краще отаманові. Повітряна збройна сила повинна бути готова розпочати зачіпні дії вже в першій хвилині війни. Продовж дальшої війни творить повітряна армія потужну і легкоперекидну резерву головнокомандувача для вимушення висліду бойових згл. стратегічних дій.

Допомічне летунство входить у склад великих одиниць дієвої армії згл. фльоти і виконує там стежну, розвіdkову і звязкову службу.

Повітряну силу якоїсь держави творить отже кількість і якість самостійного тобто бомбардового і нищильного летунства.

Морська збройна сила або фльота.

Тою назвою охоплюємо всі плавальні одиниці, призначені воювати на морі і підчинені одному командирові, і всі для тої цілі передбачені установи на суходолі.

Морська збройна сила ділиться на: 1. флоту отвертого моря. 2. флоту оборони берегів і 3. допомічну флоту.

Перша призначена до боротьби з ворожими морськими силами на отвертій морі. Організаційно підлягає вона командирові флоту, що має управління командувача вищих тактичних одиниць на суходолі. Командир флоту підлягає безпосередньо головнокомандувачеві збройної сили (отаманові).

Флоту отвертого моря творять найбільші наводні і підводні одиниці а крім цього ще й корабельне летунство. Вона ділиться на ескадри бойових кораблів. Ескадрам підчинені одиниці підводних човнів, контрторпедовців і врешті відповідна кількість допоміжних кораблів.

Та частина морських сил, що призначена до оборони берегів називається *флота оборони берегів*. Вона складається з бойових одиниць, що не надаються до бою на отвертій морі, або з одиниць окремо до тієї цілі побудованих, так само наводних і підводних. Вони звичайно малі розміром і малої швидкості. Є це панцерні човни або монітори, малі торпедовці, канонерки, травлери, малі підводні човни і суходільно-морське летунство.

Допомічну флоту творять торговельні кораблі, приладжені виконувати другорядні завдання в боротьбі на морі. Є це допоміжні крейсери, травлери, міноносці, голівники, транспортні кораблі і т. п.

В часі війни держава займає торговельні кораблі, дає їм військову залогу з запасових частин флоту і віддає їх до диспозиції допоміжної флоту.

Допоміжна флота не є тактична одиниця.

Оборона держави.

Найбільшим добром кожного народу є його власна і від нікого незалежна держава. Кожного добра треба добре берегти щоб його не втратити. Добереження держави покликана окрема сила, що її називаємо коротко збройною силою держави.

Коли збройна сила держави виступає зі зброєю до чинної дії проти напасника, тоді маємо війну. Всеї збройної сили краще не називати армією.

В і й н а.

Війна в давнину належала головно до війська. Війни сучасні мають назву тотальних воєн, бо її веде не тільки збройна сила, але ціле населення країни. Вона звернена не так на знищення збройної сили противника, як радше на вичерпання його господарської спромоги. Власне тому сучасна війна є війною народів, що його одна частина воює зі зброєю в полі, а друга співпрацює в краю для задоволення потреб тієї армії.

Керівну ролю в війні має державна влада. Виконна влада припадає збройній силі а допоміжні праці для ведення війни виконує ціле населення. Тому йому припадають нові обовязки і тягарі. Його громадські права в часі війни значно обмежені.

Метою війни є знищити живі, матеріяльні й моральні сили ворога і накинати йому свою волю, цебто подиктувати такий мир, який відповідає інтересам переможця.

В і й с ь к о в а с л у ж б а.

Військова служба ділиться на *дійсну* або т. зв. *чинну службу*, що тепер триває майже у всіх державах два роки. Час служби буває різний, відповідно до родів війська (піхота служить напр., 24 місяці, а летунство й артилерія довше).

Служба в запасі триває від хвилини звільнення з дійсної служби аж до 40 року життя, а в Советах до 50. Служба в ополченню обовязує всіх тих громадян, що їх призовна комісія визнала нездібними до дійсної служби і тих, що скінчили службу в запасі. Вона триває приблизно до 50 року життя. В Советах нема ополчення, а тільки запас другої категорії.

Призовний вік, це вік, в якому покликають молодих людей до дійсної служби. Він хитається в межах від 18 до 21 року життя. Совети напр., покликають на дійсну службу в 18., а Німеччина в 20. році життя.

О р г а н і з а ц і я з б р о й н о ї с и л и.

Організація — це група людей, що звязані зі собою спільною метою.

Організація збройної сили — це спосіб сполуки поодиноких частин збройної сили в одну цілість, а також внутрішня будова поодиноких частин збройної сили.

Система організації.

Система організації — це один з багатьох напрямків організації. Найпрактичніша система по світовій війні — це система трійкова. Її завели майже в усіх державах. Вона полягає на тому, що кожна вища одиниця складається з трьох нижчих. Отже дивізія складається з трьох полків, полк з трьох батальйонів, батальйон з трьох сотень, а сотня з трьох чот.

Трійкову систему завели теж в кожній ділянці військового життя, як нпр., в ділянці командування, адміністрації, шкільництва, служби постачання, служби поповнення війська, тощо.

Загальна військова повинність.

Загальна військова повинність існує в усіх державах. Вона опирається на відповідному законі. Щороку відбувається *призов* осіб у військовому віці до військової служби. *Призовників* приділюють до військових одиниць і вчать їх воєнного ремесла.

Система творення збройної сили є майже всюди кадрова. Навіть Совети занехали невдатні спроби шукати ніби кращих. Довголітня і випробувана практика західноєвропейських країн знайшла вже знов застосування в Червоній Армії. Це відноситься до форми і до змісту головноначальницького чи пак командного складу.

Військовій повинності підлягають усі чоловіки. Кожен з них зобов'язаний:

1. зголоситися до реєстру призовників і явитися до призову;
2. відбутися дійсну військову службу, а далі службу в запасі і ополченню;
3. зголошуватися до контрольних зборів.

О д и н и ц я .

Одиниця — це у військовому розумінні докладно означена величина, що служить за підставу до порівняння з іншими того рода величинами. Отже є це відділ, що під якимсь оглядом творить самовистарчальну частину. Маємо одиниці адміністраційні, господарські, бойові, тактичні, оперативні, тощо. Такою одиницею є напр., полк.

А д м і н і с т р а ц і й н а о д и н и ц я .

Адміністраційна одиниця, це така, що провадить в часі війни і в часі мира господарку особового і матеріалового стану як напр., сотня, батарея, ескадрона, ескадрилья, полк і т. п. Чота й батальйон не є адміністраційними одиницями. Вони не ведуть такої свіденції і в часі мира є чисто навчальними, а в часі війни бойовими, цебто тактичними одиницями.

А л я р м о в а о д и н и ц я .

Алярмова одиниця — це відділ передбачений у мобілізаційному плані до негайного вжиття його ще перед можливим проголошенням мобілізації. Він стоїть у гарнізоні недалеко державних границь і має значно більший стан людей у порівнанні з іншими одиницями тої самої зброї в глибині краю.

Б о й о в а о д и н и ц я .

Бойова одиниця — це відділ, що його склад і зброя передбачена відповідним штатом і що має можливість провадити самостійно бій (вогонь), або виконати якийсь тактичне завдання в рамках більших відділів. Найменша бойова одиниця — це напр., рій, чота, сотня.

Л е т у н с ь к а б о й о в а о д и н и ц я .

Летунська бойова одиниця — це узброєний літак із своєю залогою.

Одиниця вогню

Одиниця вогню — це міра кількості стрілива вживана в службі постачання. Вона є для кожного роду зброї різна, залежно від зброї і калібру.

Оперативна одиниця.

Оперативна одиниця — це більша одиниця, що має можливість виконати самостійно якесь оперативне завдання. Вона складається з різних родів зброї і має всі засоби до самостійного ведення війни згл. воєнних дій. Такою є: армія, оперативна група, дивізія.

Організаційна одиниця.

Організаційна одиниця — це самостійний і самовистарчальний відділ, що має означену організацію, склад і стан. Вона належить часово або постійно до вищого організаційного зеднання. З огляду на різність зброї і служби розрізняємо одиниці зброї і одиниці служби. Одиницею зброї є нпр. полк піхоти, кінноти, летунства, тощо, а далі самостійний батальйон. Одиницею служби є напр. складниця матеріялу, окружний шпиталь і т. п.

Організаційні одиниці ділимо за їхнім призначенням на адміністраційні, навчальні (вишкільні), мобілізаційні, рямцеві, матірні і т. п.

Тактична одиниця.

Тактична одиниця — це така, що має можливість виконати якесь тактичне завдання самостійно або в рамках більшого тактичного чи оперативного зеднання. Найменшою тактичною одиницею є батальйон.

Територіяльна одиниця.

Територіяльна одиниця — це така одиниця, що є організована і поповнювана тільки особами приналежними до даної округи. Організація територіяльних частин оперта на політичних згл. військових умовах, або на обох разом. Такі одиниці звязані тісно із системою організації даного війська і даної країни.

Територіяльні частини були давніше і в Сове́тах. В Україні були вони українські. Тепер вже їх нема. Але для них видавали підручники в українській мові. Для підготовки старшин для українських одиниць існували від 1920 року дві старшинські школи: для піхотних старшин в Харкові і для кінноти в Зіновіївську.

Велика одиниця.

Велика одиниця — це більше тактичне з'єднання, призначене до виконання тактичного, оперативного або стратегічного завдання. Воно складається з різних родів зброї і є виряджене в усі засоби до самостійного виконання завдання чи ведення бою. Є це дивізії, корпуси, армії, групи, фронти.

Мала одиниця.

Мала одиниця складається тільки з одного роду зброї або служби. Мала одиниця ділиться на:

1. одиниці зброї і служби;
2. одиниці організаційно самостійні і несамостійні;
3. одиниці адміністраційні самостійні і несамостійні.

Одиниця зброї підлягає тактично центральній або окружній владі і не входить в склад іншої малої одиниці.

Адміністраційна одиниця дістає свій виряд безпосередньо від вищого командування або від центру згл. від обласної влади. Перед ними вона здає свої рахунки.

Формація.

Полки, самостійні батальйони, військові школи, установи поодинокі зброї і служби називаємо теж формаціями. Напр., полк є формація, що творить вже в часі мира осередок вишколу рядовиків, осередок мобілізації й адміністрації. Формація сповняє в часі війни своє властиве собі завдання відповідно до роду своєї зброї згл. служби.

Школа є формацією, що становить осередок навчання (вишколу) професійних старшин, підстаршин і старшин запасу.

Самостійні учбові відділи є напр., учбові батальйони і такіж дивізіони для поодиноких родів війська і служби.

Установою є формація, що виробляє, переробляє, направляє, відбирає, переховує, видає всякий воєнний матеріал.

Роди війська.

З уваги на різnorodність завдання і засобів боротьби ділимо військо на зброю і службу. Зброєю називаємо ті роди війська, що із зброєю в руках воюють проти ворога (піхота, кіннота, артилерія, летунство, панцерія, тощо).

Службою називаємо ті роди війська, що постачають зброї все те, що потрібне до бою (зброю, стріливо) та життя (харчі, одяги), далі дбають про поповнення людських втрат, кінського матеріалу, моторового і кінного тягла, про здоровницьку поміч хворим і пораненим.

Територіяльний військовий поділ.

Так само як ділиться збройна сила щодо командування на тактичні одиниці, ділиться теж обшир країни під оглядом адміністрації на територіяльні одиниці, а то на військові округи (Німеччина, Совети), корпусні округи і т. д. Корпусні округи діляться ще на райони служби і гарнізони.

Територіяльний поділ в часі війни.

В часі війни обшир країни ділиться на обшир, що підлягає міністрові війни. і на обшир воєнний, підчинений головнокомандувачеві або отаманові. Перший називається краєвим обширом. Лінія розграничення може змінитися залежно від перебігу операції.

Воєнний обшир ділиться рівнобіжно до лінії фронту на оперативний і етапний. Є ще другий поділ воєнного обширу, що уложений вертикально до фронту. Він носить назву поодиноких армій, що їм той обшир підчинений.

Органи військової влади.

Органами військової влади є командири, їхні штаби, начальники зброї і служби та головні квартири.

К о м а н д и р.

На чолі кожної лінійної чи пак бойової одиниці стоїть зверхник, що називається командир (не командант). Командир видає рішення і бере за них відповідальність. Влада командира відноситься до заспокоєння потреб і завдань збройної сили в часі миру і війни, а передовсім щодо підготовки своєї частини до війни, її тактичного вжиття, щодо постачання матеріялу, вдержання відповідного морального і карного позему.

В ділянці виконування командування командир має право:

1. видавати накази;
2. надзору над бойовою готовістю і вжитковістю своєї одиниці;
3. потягати до відповідальности;
4. карати, давати нагороди і похвали;
5. кваліфікувати своїх підвладних.

Цю назву дають в Німеччині чи Англії тільки начальникам у ступені старшини від чотара до полковника, отже особам, що не тільки можуть давати команду (накази), але й ще давати лад, тобто верховодити військами, (а не кількома людьми). Совети називають командирами теж підстаршин, тобто їхній молодший командний склад.

К о м а н д а н т.

Командант — це назва військового зверхника якогось уряду, установи, району, командантури, корабля, фортеці, міста, тощо. Є це отже начальник якоїсь установи військової служби, а не бойової частини. Дуже часто вживають в нас неоправдано назви командант замість командир. Командант відповідає польському „довудца”. Коли б хто захотів термін командир заступити українським, то мусів би вжити слова верховод. В тім випадку слово „командантура” відповідала б нашому „верховодство”. Верховодство значило б тільки, що в Чехії „велітельстві”, а німецьке „командантур”.

О т а м а н.

В українській мові є ще одне слово на означення чужого „командир” а то: *отаман*. Різниця лежить тільки в тому, що отаман був давно тільки *виборний командир*. Було б практично і корисно головнокомандувача називати отаманом.

В е р х о в о д.

Термін верховод може вповні заступити в українській мові чужий термін „командир”.

В е р х о в о д и т и.

Термін верховодити сотнею, полком і т. п. є багато кращий і докладніший від чужого „командувати”, бо командувати значить радше давати команду, *цебто наказ, що повинен же зараз бути виконаний*. Командувати можна в часі навчання або муштри. Зате слово верховодити (*доводзіть*) містить *ще й інші елементи повинностей начальника чи пак командира, як того, що може й начальникувати*.

К о м а н д у в а ч.

Командувач — це вже командир у ранзі генерала, *що верховодить вищими тактичними одиницями, цебто від корпусу вгору*.

Г о л о в н о к о м а н д у в а ч.

Головнокомандувач — це командир всіма військовими силами, *цебто суходільним військом, летунством і фльотою*. Він відповідає чужому термінові *генераліссимус*.

Тут підходила б влучна назва отаман.

Давати йому назву *головний вожд* незручно, бо слово *вожд* набирає вже іншого значення в тотальних державах.

Ш т а б.

Штаб — це безпосередній орган праці командира. Завдання штабу є:

1. приготувати командирові всі елементи до повзяття рішення;
2. опрацювати рішення командира в формі наказу й інструкції;
3. доповняти накази й інструкції потрібними подробицями;
4. дбати, щоб ті накази дійшли до підчинених одиниць і відділів.

На чолі штабу стоїть начальник штабу, що теж кермує всіми працями штабу. Він відповідає за них перед командиром. Начальник штабу заступає назовні тільки волю свого командира.

Штаб у західньо-європейських країнах є тільки при вищих одиницях. Штаб нижчих одиниць носить назву командування. Совети роблять тут вийняток і називають штабом напр., командування полка або й навіть батальйону.

Н а ч а л ь н и к и з б р о ї і с л у ж б и .

Начальники зброї і служби є технічними дорадниками командира великої одиниці.

Г о л о в н а к в а т и р а .

Штаб, начальники зброї і служби та допомічні одиниці творять в часі війни т. з. головну квартиру великої одиниці.

К о м а н д у в а н н я .

Командування — це виконання влади наказодавства над підчиненими одиницями. В часі мира належить сюди ще й навчання (вишкіл) і підготовка одиниці до завдання війни. В часі війни влада командування являється в тактичнім ужиттє одиниці і в ділянці матеріального забезпечення.

Командування діляться на вищі й нижчі, відповідно до роду одиниці (велика або мала).

Територіяльна влада.

Територіяльна влада поширена на всі одиниці, що лежать на обширі даної територіяльної одиниці. Є така територіяльна влада: центральна, обласна, районова і гарнізонова.

Поділ влади в часі війни.

В часі мира вся влада командування і вся територіяльна належить міністрові війни.

В часі війни наступає поділ тої влади відповідно до поділу обширу країни. На воєннім обширі влада так командування, як і територіяльна, переходить виключно в руки головнокомандувача чи отамана.

Підвладність.

З уваги на поділ влади збройної сили на тактичні і територіяльні одиниці, розрізняємо підвладність тактичну і територіяльну. Тактична підвладність буває в області командування. Територіяльна підвладність відноситься до постачання, поповнення, мобілізації (особової, матеріальної, тощо), безпеки і карности.

II. ЗАГАЛЬНА ВІЙСЬКОВА ПОВИННІСТЬ.

Загальні постанови.

Загальний військовий обов'язок впровадили вже майже всі держави, включно із Союзними Республіками. Цьому обов'язкові підлягають всі чоловіки, що є громадянами даної держави.

Органи праці для справ виконання загального військового обов'язку є громадянські й військові. Військовою владою найнижчого типу є повітова команда поповнення, а в Союзними Республіками районний військовий комісаріят, т. з. коротко „райвоєнком”.

Підготовка.

Щороку предкладають парохіяльні уряди згл. уряди цивільного стану, а в Союзними Республіками сільські комітети спис чоловіків, що в тім календарнім році кінчають 18 років життя. В тім же році всі 18-літні чоловіки голосяться особисто для справдження їх тотожности і для внесення на спис призовників (поборових) в т. зв. реєстр. На підставі реєстрів виготовлюють щороку списи призовників і пересилають районному військовому комісаріятові. Щороку відбувається набір новобранців, звичайно весною, а восені того ж року покликається новобранців до дійсної служби.

Призовник — це особа, що в данім календарнім році досягає призовний (поборовий) вік, цебто вік, коли кличуть відбути дійсну службу в війську. Його називаємо новобранцем від часу, коли призовна комісія визнала його здібним до військової служби, аж до часу приділення його до військової частини. По приділенні до частини називається вже *військовослужбовцем*, чи пак *бійцем*. Рекрутом називається рядовик у перших місяцях служби, доки ще не зложив присяги вірности на полковий прапор.

Д і й с н а с л у ж б а .

До дійсної служби зобов'язані всі чоловіки, що їх призовна комісія визнала здібними до військової служби, оскільки не одержали дозволу на відрочення дійсної служби.

До дійсної служби можуть бути прийняті теж чоловіки в передпризовній віці, якщо їх комісія узнає здібними до військової служби. Це охотники. Охотники голосяться на весь час служби в даній роді зброї, а в часі війни аж до демобілізації. Термін покликання до військової служби усталюють центральні військові установи, здебільшого Міністер Війни, а в Союзах Комісар Народної Оборони.

Всіх чоловіків, що якогось року вступають до військової служби охоплюємо назвою „контингент призовників”. Висоту контингенту призовників означають відповідним законом.

Надконтингентові — це ті, що їх признали здібними до військової служби, але не покликали з якоїнебудь причини до дійсної служби.

Час триву дійсної служби виносить майже всюди (і в Союзах) два роки.

С к о р о ч е н а д і й с н а с л у ж б а .

В деяких країнах ввели скорочення дійсної служби для тих, що покінчили середні школи і здали іспит зрілості. Ця постанова відноситься головним чином до кандидатів на старшин запасу.

В і д р о ч е н н я д і й с н о ї с л у ж б и .

Право до відрочення дійсної служби мають:

1. одинокі кормителі батьків, нездібних до праці;
2. власники господарських підприємств;
3. особи, що відбувають студії теоретичні, згл. практичні.

Відрочення призову в Союзах одержують учні середніх шкіл до її закінчення, але не старші 20 років.

Всяке відрочення дійсної служби тратить свою силу з хвилиною зарядження мобілізації.

Служба в запасі.

До служби в запасі обов'язані всі ті, що їх приділено до запасу. Рядовиків запасу покликають кілька разів на вправи в запасі, звичайно що другий рік. Вправи тривають по 3—4 тижні. Старшини запасу відбувають значно більше вправ, бо аж до 40 року життя.

Служба в ополченню.

В ополченню служать:

1. особи, призначені призовною комісією до служби в ополченню, а в Советах до служби в запасі другої категорії;

2. запасові по укінченню служби в запасі;

3. всі особи, зараховані до ополчення.

Так рядовики, як і старшини ополчення не відбувають ніяких вправ. В Советах не знають ополчення, а тільки дві категорії запасу війська чи флоту. Ополчення відповідає в Советах другій категорії запасу.

До першої категорії запасу належать всі особи, що відбули свою дійсну службу, і що їх звільнено до запасу.

До другої категорії зачисляються ті, що не відбули дійсної служби в частинах.

Запас першої і другої категорії ділиться на три розряди а саме:

1. I. розряд охоплює військовообов'язаних від 23—35 року життя;

2. II. розряд охоплює таких же від 36—45 року життя;

3. III. розряд від 46—50 року життя.

Коли говоримо про розряд, то треба все додати „першої” чи „другої категорії”.

Допомічна військова служба.

Того рода служба була введена в Польщі. Полягала вона на обов'язку нести пасивну протилетунську і протигазову та протипожежну, сторожеву, транспортну здоровницьку (санітарну) службу і т. п. Її мали покликати до життя з хвилиною вибуху війни. Обов'язкові допоміжної військової служби підпадали мужчини в віці 17—60 літ. Підготову до допоміжної військової служби відбували вони вже в часі мира.

III. ОСОБОВИЙ СКЛАД ЗБРОЙНОЇ СИЛИ.

Збройна сила держави — це скупність всіх військових формацій, військових установ, уряджень, тощо, що їх остаточною метою є обороняти державу.

Військові формації складаються з *вояків* або, як в Советах кажуть, *військовослужбовців* (ця назва взята з українського тексту закону про загальний військовий обов'язок з дня 1. 9. 1939). Вояком називаємо всякого чоловіка, що носить військову уніформу, зложив присягу вірності на військовий прапор і що є готов все і в усяких обставинах боротися за свою батьківщину аж до загину.

Вояків ділимо на три основні групи:

1. група старшин або вищій начальницький склад;
2. група підстаршин або молодший начальницький склад;
3. група рядовиків або рядовий склад.

Носити військову уніформу — це найбільша почесність для кожного чоловіка. Військову уніформу може носити тільки чоловік, що вповні заслугоє на таку почесність. Тому вояком може бути тільки людина честі. Вояк повинен відзначатися палкою любов'ю до батьківщини і чистим характером. Він повинен бути взірцем у сповнюванні своїх волящих і громадянських обов'язків, бути дбайливим і справедливим командиром, опікуном і виховником підвладних вояків. Послух зверхникам і відданість обов'язкові — це конечні й невідступні прикмети кожного вояка.

ВІЙСЬКОВІ СТУПЕНІ.

А. С т а р ш и н и.

Старшин ділимо на три групи:

1. генерали й адміралаи у фльоті;
2. штабові старшини (не мішати з старшинами при штабі);

3. молодші старшини.

В групі генералів розрізняємо такі ступені:

1. маршал;
2. генерал зброї;
3. генерал дивізії;
4. генерал бригади.

В назвах ступенів генеральської групи маємо немало плутанини, бо в нас немає одної системи назов. Приймаємо чужі для нас незрозумілі назви і плутаємося в них, не розуміючи їхнього історичного значення.

Наведені вгорі назви ідуть за французьким взірцем, що їх ввело в себе бувше польське і чеське військо. Вони є практичні і ясні для кожного.

Назви ступенів генеральської групи в Німеччині такі:

- а) імперський польовий маршал;
- б) польовий маршал;
- в) генерал полковник;
- г) генерал (зброї);
- ґ) генерал лейтенант;
- д) генерал майор.

На німецькім взірці опиралися назви в бувшій царській війську і почасти тепер у советській.

Назви старшин генеральської групи в советській війську були до весни 1940 р. такі:

- а) комбриг (командир бригади);
- б) комдив (командир дивізії);
- г) комкор (командир корпусу);
- ґ) командарм 2-го рангу (командир армії);
- д) командарм 1-го рангу.

Властиві назви старшин ввели Совети щоплиш весною 1940 р. Вони назагал нагадують німецькі назви.

Штабові старшини.

- а) полковник;
- б) підполковник;
- в) майор.

Такі самі назви має теж советське військо. Ступінь підполковника ввели там щоплиш у 1940 р. Різниця тільки в тому, що ступінь капітана належить в Советах до штабових старшин.

Молодші старшини.

Назагал всі війська мають такі назви молодших старшин:

- а) сотник, а в кінноті ротмістер;
- б) поручник;
- г) чотар.

Вийнятку в тій групі не роблять і Совети, бо мають теж тільки три назви, але з тою різницею, що:

- а) сотник чи пак капітан в Советах причислений до штабових старшин;
- в) старший лейтенант відповідає поручникові;
- в) лейтенант — наш чотар;
- г) молодший лейтенант — наш хорунжий.

Кандидат на старшину носить всюди по успішнім закінченню старшинської школи титул згл. ступінь *хорунжий*.

Б. Підстаршини.

Підстаршини мають такі ступені:

- а) вістун;
- б) десятник;
- в) булавний;
- г) старший булавний

Вістун — це перший ступінь підстаршини (в Советах командир рою). Цей термін підходить для всіх родів зброї. Вістун займає в організації піхоти посаду ройового, цебто старшого в рою.

Десятник — це другий ступінь в військовій гієрархії підстаршин або молодшого начальницького (командного) складу.

Булавний — це наша назва, що відповідає польському „сержант”, нім. „фельдвებель”, а чеському „ротмістер” (майстер в роті). Булавний в артилерії називається *вогнемістер*, а при кінноті, жандармерії *вахмістер*.

Рядовики.

Рядовики це всі ті вояки, що не мають ніякого ступеня в військовій гієрархії і не мають ніякого права наказодавства. В Советах дали їм назву *рядового складу*.

До групи рядовиків зачисляють теж старших рядовиків, але для них краща була б назва „ланкар”. Назва старший стрілець невідповідна ще й тому, що її можна надавати тільки в стрілецьких полках, цебто при піхоті, а вже ніяк при інших родах зброї. Окрім того старший стрілець це вояк в стрілецькім полку, що стоїть в другім році своєї служби. Зате термін *ланкар* надається до всіх родів зброї.

Слово ланкар походить від слова „ланка” — цебто найменшої організаційної частини, що відповідає польському „секція”, нім. „труп”, рос. „звено”. (В українській совєтській пресі стрічається назву ланка для малого гуртка робітників зі своїм старшим т. з. ланковим). Назва „ланкар” утворена на взір „чотар” і мала б бути одна для всіх родів суходільного війська.

Розрізняємо такі назви рядовиків:

а) Стрілець — рядовик у стрілецьких, піхотних і панцерних військах;

б) *Козак* — рядовик у козацьких полках. Це можуть бути піхотні полки;

в) *Улан*, *драгун*, *шволежер*, *гусар(ин)* — це назви рядовиків в кінних полках;

г) *Гарматчик* — рядовик в артилерійських полках.

г) *Сапер* — в саперських частинах;

д) *Легіонер* — в легіонах;

е) *Зв'язківець* — в частинах зв'язку.

Старший стрілець, козак, улан, драгун, шволежер, гусар(ин), гарматчик, сапер, легіонер — це рядовики, що стоять в другім році своєї військової служби.

С о в е т с ь к і н а з в и .

В совєтській чи пак Червоній Армії подибуємо відмінні назви, що їх ми конечно повинні знати. Відмінні назви походять ще з часу, коли Совєти вели війну проти старшин, без яких — як показала практика — не можна обійтись.

Совєтські військові старшини, або по їхній термінології, начальницький склад, ділиться на:

а) вищий начальницький (командний) склад;

б) старший начальницький склад:

- в) середній начальницький склад;
- г) молодший начальницький склад.

Вищий начальницький склад відповідає групі генералів і має в Соютах такі ступені:

- 1) генерал майор;
- 2) генерал лейтенант;
- 3) генерал зброї;
- 4) генерал полковник;
- 5) маршал Союзського Союзу.

Ступені генералів ввели Союти весною 1940 р. Їм дали нові відзнаки, як годиться генералам.

Старший командний склад має чотири ступені:

- а) полковник, (чотири чотирокутники);
- б) підполковник (три чотирокутники);
- в) майор (два чотирокутники);
- г) капітан (один чотирокутник).

Новістю в тій групі є те, що капітана зачислили до штабових старшин всупереч звичаям у всіх інших державах.

Середній начальницький склад відповідає групі молодших старшин і має три ступені:

- а) старший лейтенант (поручник);
- б) лейтенант (чотар);
- в) молодший лейтенант (хорунжий).

Молодший начальницький склад, це те саме, що на Заході підстаршини. Союзське військо знає три ступені підстаршин, а саме:

Перший ступінь *ланкаря* чи пак старшого стрільця одержують найкращі рядові вояки по укінченні першого року своєї дійсної служби і приписаного одномісячного курсу. Такі курси відбуваються відповідно до спеціальности і кінчаються приписаним іспитом в кожній військовій одиниці. Ланкар не є підстаршиною, а тільки старшим рядовиком.

Наступний ступінь, а водночас перший ступінь підстаршини є *молодший сержант* (вістун, пол. капраль). Той ступінь одержують абсолювенти полкової школи підстаршин, або відповідної школи для спеціалістів. Ступінь молодшого сержанта може досягнути далі кожен ланкар чи пак

старший стрілець по укінченні своєї дійсної служби і по успішнім укінченні тримісячного курсу при своїй частині. Такий курс кінчиться іспитом.

Далі іде ступінь *сержанта* (десятник, пол. плутонови). Той ступінь надається молодшим сержантам, коли вони провадили рій щонайменше 6 місяців і піддалися з успіхом приписаному іспитові. Такий іспит може молодший сержант по упливі 6 місяців повторити, коли перший раз при нім перепав.

Ще вищий ступінь є *старший сержант* (булавний, пол. сержант, нім фельвебель). Той ступінь надається найздібнішим сержантам, якщо вони здали відповідний іспит і вели рій принайменше один рік. Іспит на старшого сержанта можна по 6 місяцях повторити.

Найвищим ступенем підстаршинського корпусу є *старшина*. Та назва була і давніше znana в советськiм війську, але як посада. Старшиною стає старший сержант по укінченні з успіхом тримісячного курсу на старшину, коли вів щонайменше півтора року рій згл. чоту.

Поділ вояків

Із становища загальної військової повинності діляться вояки на три групи (I—III).

I. групу творять ті вояки, що виконують на підставі закону про загальний військовий обов'язок свою військову повинність. Та група розділяється на три підгрупи, а саме:

а) призовники й охотники, що відбувають законом приписану військову службу в кадрових частинах. В советськiм законі про загальний військовий обов'язок з дня 1. 9. 1939 р. називають їх *військовослужбовці*.

б) Зобов'язані до служби в запасі, або як їх у згаданім законі називають *військовозобов'язані*. На Заході називають їх резервістами.

в) Зобов'язані до служби в ополченні, або в Сове́тах в запасі другої категорії.

II. група — це зтяжні вояки, що добровільно зголосилися до військової служби понад законну службу. Для них є назва „*зверхстроковий*”. Ця група розпадається на три підгрупи, а саме:

а) Надтермінові (зверхстрокові), що зобов'язуються два або три роки до військової служби понад законом приписаний термін.

б) Професійні підстаршини або молоді командири.

в) Учні військових шкіл, що пригтовляються на професійних старшин.

ІІІ. групу творять особи, що виконують військову службу на підставі номінації. Це група старшин.

З уваги на різні роди війська впливає ще й другий поділ вояків і так: піхота, кіннота, артилерія, летунство, панцерія (панцерна зброя), сапери, зв'язок, обози, автомобільне військо, озброєння, інтендантство, здоровництво (санітарство), ветеринарство, тощо.

Поділ професійних підстаршин.

Професійні підстаршини відбувають свою військову службу в усіх родах війська і вони, як цілість, становлять для себе корпус професійних підстаршин. В тім корпусі є три групи:

До першої групи належать *професійні муштрові підстаршини*, або як їх теж називаємо лінійні, бо вони відбувають свою службу в лінійних формаціях.

До другої групи належать *професійні підстаршини спеціалісти*.

Третя група охоплює *професійних адміністративних підстаршин*.

Четверту групу творять *підстаршини музики*, що служать як професіонали в музичних командах чи пак оркестрах.

Муштрові підстаршини відбувають службу головно в лінії на становищах вчителів (інструкторів), проводирів малих частин і вкінці як функційні підстаршини в відділах і підвідділах та в командуваннях.

Адміністративні підстаршини роблять службу на становищах в канцелярійній службі згл. в ділянці господарства, тощо.

Підстаршини спеціалісти, це напр., військові майстри, підстаршини здоровництва (санітарства), ветеринарства,

тощо. Відповідно до літ служби і до знання діляться вони на чотири ступені. Найнижчий ступінь відповідає ступеневі вістуну. В бувшій польській війську мали вони такі назви: підмайстер, молодший майстер, майстер і старший майстер.

Підстаршини здоровництва мали в Польщі такі назви: *здоровницький вістун, десятник, булавний* і т. д. Подібні назви мали теж підстаршини музики і ветеринарії. Через додання прикметника ветеринарії чи музичний можна було їх відрізнити від інших родів підстаршин.

І м е н у в а н н я п і д с т а р ш и н .

Вже в часі відбування законної військової повинности досягають деякі більш здібні рядовики ступінь підстаршини. Щоб їх відрізнити від професійних підстаршин мають вони назву *підстаршина дійсної (чинної) служби*. По укінченню законної військової служби переводиться підстаршин дійсної служби в стан запасу згл. задержується його на підставі добровільного зголошення і зобов'язання в дальшій службі. В першій випадку такий підстаршина називається *запасовий підстаршина*. Як такий підстаршина зобов'язався служити добровільно далше, то його називають *надтерміновим* (зверхстроковий). По двох або більше літах може надтерміновий підстаршина стати на дальшу службу і тоді переводять його в стан *професійного підстаршини*.

С т а н п р о ф е с і й н и х п і д с т а р ш и н .

Професійний підстаршина може знаходитися в стані:

- а) дійсної служби (чинної);
- б) недійсної, цебто в запасі;
- в) на відставці.

Стан дійсної служби це такий стан, коли даний підстаршина належить до фактичного стану якоїсь військової частини в рамках загального військового штату.

Стан недійсний буває тоді:

- а) коли підстаршина одержав довготривалу відпустку без поборів,

- б) коли став часово нездібний до війська;
- в) коли зредуковано військо;
- г) коли він попав до неволі і т. п.

Професійний підстаршина іде на відставку, коли його остаточно звільнено від військової служби, призначаючи йому законні побори — цебто *вислуженину*. Підстаршина на відставці може бути покликаний до військової служби в часі мобілізації. На відставку ідуть підстаршини, досягнувши приписану границю віку 50—55 літ.

І м е н у в а н н я з г л. п і д в и щ е н н я .

Термін *іменування* уживається головню на означення надання патенту кандидатам на старшин. Іменування є до-вготривале і получене з деякими зобов'язаннями держави у відношенню до новоіменованого. Іменування переводять центральні військові установи. Підвищення на уряді або *заавансування* застосовують тоді, як підносять старшину на вищий щабель військової ієрархії.

IV. ВНУТРІШНЯ АБО КАСАРЕННА СЛУЖБА.

З г о л о ш е н н я .

Всі вояки є зобов'язані зголошувати своєму найближчому зверхникові кожен важнішу подію із свого життя і з свого відношення до служби, як напр., підвищення на уряді, перенесення, новий приділ, нове відзначення, тощо. Зголошення рядовиків відбувається тільки усно при рапорті або т. з. звіті.

П р о х а н н я .

Кожен вояк має право звернутися з проханням до своїх зверхників, задержуючи при тім приписану службову дорогу. Підстаршини і рядовики вносять прохання усно командирові підвідділу. Пишменні прохання вносять вони тоді, коли так наказано.

Ж а л о б а .

Кожен вояк має право внести жалобу, якщо перекоаний, що сталася йому кривда збоку зверхника, старшого зг. камрата в службі і поза службою. Рядовики і підстаршини вносять жалобу тільки усно. Жалоби вносяться проти неслухної кари, проти задержання воякові поборів, коли зверхник надужив дисциплінарного права, коли оскаржувача обидили в гідності і честі.

Збірні жалоби недопускальні. Коли кілька вояків чується пошкодованими внаслідок якогось вчинку, то кожен жаліється окремо і тільки в своїм імені.

П о ч е с т і .

До обов'язку кожного вояка належить віддавати почесть старшим і зверхникам в службі і поза службою. Обо-

в'язок віддавати почесьт впровадили в 1940 р. навіть Со-
вети, що то понад 20 років мусили збирати досвіди в тім,
що в інших державах є самозрозуміле.

Кожен вояк віддає окрім того обов'язково почесьт:

- а) начальникові держави;
- б) військовим прапорам;
- в) гробові незнаного вояка в столиці;
- г) військовим і цивільним похоронам.

Обов'язком кожного старшого є подякувати за від-
дання почеси в приписаний військовий спосіб. Підстар-
шина і вояк з накритою головою але без гвинтівки, віддає
почесьт, салютуючи і то без уваги на те, чи він має бічну
зброю при собі, чи ні. В кімнаті чи на отвертій місці без
накриття голови віддає вояк почесьт, піднесенням випро-
стованої правої руки до гори, при чім прибирає поставу
на „струнко”. При тім держить він пальці разом і випру-
жує долоню.

Вояк віддає почесьт ще й у той спосіб, що на вузь-
ких місцях (сходи, коридор, тощо) робить місце для пере-
ходу старшини, звертаючись при тім фронтом до старшини.

Коли музика офіційально грає національний гимн або
полковий марш, тоді всі вояки приймають поставу на
„струнко”. Те саме робиться, коли грають чужонаціональні
гимни заприязнених держав.

Коли до військової кімнати увійде старшина, всі при-
явні підстаршини і вояки прибирають на команду тої
особи, що перша побачила старшину, поставу на „струнко”,
віддаючи в той спосіб старшині почесьт.

Почесі не віддають арештовані особи і їхні конвої.

Д и с ц и п л і н а р н і к а р и .

Право накладати дисциплінарні кари має кожний
зверхник від командира сотні вгору, як теж командири мен-
ших окремих відділів.

Дисциплінарні кари накладаються:

- а) за провини проти військової дисципліни, порядку,
проти службових приписів, тощо;
- б) за провини військові і загальні, коли вони не при-
йняли більшого розмаху. Командир підвідділу по всесто-
ронній розвазі рішає, чи в данім випадку полагодити кару

дисциплінарно, чи передати судам. Дисциплінарна влада в'яжеться з урядом, а не із ступенем. Підстаршини не мають дисциплінарної влади.

Роди дисциплінарних кар.

Підстаршини і рядовики підлягають ось таким дисциплінарним карам:

- а) нагана перед фронтом;
- б) заборона мешкати поза касарнями на якийсь час;
- в) заборона опускати касарні найвище на 28 днів;
- г) легкий арешт найвище до 28 днів;
- г) середній арешт найвище до 21 днів.

Командир сотні може накладати кару легкого арешту найвище до 9 днів, а середнього до 7 днів.

Командир батальйону карає до 18 днів легкого і до 14 днів середнього арешту. Повний вимір кари до 28 згл. 21 днів накладає командир полку.

СТОРОЖОВА СЛУЖБА

Склад сторожі.

Сторожа складається з команданта сторожі і з відповідної кількості рядовиків, призначених виконувати службу. Коли старшина є командантом сторожі, то тоді визначається ще й його заступника.

Сторожі не слід називати вартою. Служба варти є напр., при телефоні, в конюшні, в пекарні і т. п. отже там, де відбувається службу без зброї. В першій випадку сторожиться якогось військового майна, а в другій дижується, цебто чекається, щоб полагодити службу чинність, як зайде потреба.

Убір і виряд сторожі.

На службі в сторожі ідуть військові відділи в т з. гарнізонів одягу і в шоломі. Підстаршини від булавного вгору з короткою стріливною зброєю і з шаблею. Інші підстаршини і рядовики виступають з гвинтівками, ранцями (наплечниками), але без хлібників.

Стріливо (амуніція).

В нормальний час одержують вояки по 10 набоїв на гвинтівку. Місце, де стоїть вояк в часі сторожової служби, називається *стійка*, а вояк *стійковий*.

Ужиття зброї.

Служба сторожі має право вжити зброї в таких випадках:

а) Коли грозить небезпека нападу, або заходить можливість чинного опору, щоб у той спосіб відперти небезпеку згл. зломити опір.

б) Коли завізвано особу зложити зброю, або смертельне знаряддя, а вона того не виконує.

в) Коли заходить потреба вимусити послух, напр., в випадку, коли арештована особа, полонений, тощо, утікає.

г) Коли якась особа на потрійне візвання „стій” не задержується.

Перепустка.

Кожен вояк може в часі законної служби одержати письменний дозвіл опустити свій гарнізон у вільний від служби час. Опустити гарнізон без дозволу недопускательно й каральне. Такий дозвіл називається *перепусткою*. Таке короткоречинцеве звільнення не враховується в рахунок відпустки. Дозвіл опустити гарнізон уділяють командири відділів і підвідділів. Велику вагу кладеться на те, щоб вернути на час до служби.

V. ВІЙСЬКО.

Військо або теж *суходільна збройна сила* складається з різних родів. Кожен такий рід називаємо коротко зброєю або службою. Неправильним залишком давніх часів є називати військо армією, бо в дійсності армія в теперішню пору є тільки частиною війська в тактичнім розумінню.

В давнину все військо йшло до бою і його можна було називати армією. Сьогодні воно інакше. Німці напр., роблять різницю, а Совети ні.

Маємо такі роди зброї:

1. піхота;
2. кіннота;
3. артилерія;
4. летунство;
5. панцерія або панцерне військо;
6. сапери;
7. звязок;
8. обози;
9. автомобільне військо;
10. жандармерія.

Роди зброї ділимо на головні (піхота, артилерія, кіннота, панцерія, летунство) і на допоміжні (сапери, звязок, автомобільне військо, обози, жандармерія).

1. Піхота.

Найдавніший і найголовніший рід війська — це піхота. Її найлегше організувати, вивчити (вишколити). Вона теж найдешевший рід війська.

Піхота ділилася в давнину на легку і важку. Найбільша різниця щодо узброєння була в 16. і 17. ст., коли одна частина піхоти була виряджена в стріливу зброю, а інша в куші, луки, списи, тобто в січну зброю. Одностійне узброєння, виряд і одяг введено доперва в 19. ст.

Розрізняємо звичайну піхоту, *гірську, етапну і колоніальну*, або т. з. *кольорову*.

Піхота більшости держав має однакову організацію, виряд, одяг і навчання (вишкіл). Навчання піхоти оперте на засаді зачіпних дій в виді атаки й рукопашного бою. Перевага піхоти над іншими родами зброї лежить у тому, що піхота одинока займає обшир і його удержує. Піхота підсилена іншими родами зброї, як кіннотою, артилерією, панцерією, тощо, може одинока знищити живу силу ворога і осягнути бажану мету бою й війни.

Сила сучасної піхоти залежить від сили й потуги її вогню. Вміле вжиття вогню при одночаснім використанню руху вперед збільшує видатність вогню і веде до бажаної мети — до знищення живої сили ворога. *Вогонь і рух вперед* — це два підставові елементи бою піхоти.

Основною організаційною одиницею піхоти є полк, що ще до світової війни був чисто піхотною формацією. Сьогодні полк піхоти є вже комбінованою формацією і складається з елементів інших родів зброї (кінноти, артилерії, звязку, саперів і т. п.).

Головна організаційна система піхоти сьогодні всюди трійкова. Кожна одиниця вищого щабля ділиться на три частини нижчого щабля і т. п.

Полк ділиться на три батальйони, а батальйон на три сотні, сотня на три чоти, а чота на три рої.

В піхоті маємо малі й великі одиниці. До малих зачисляємо самостійні батальйони й полки. Вищою одиницею піхоти є дивізія, що складається з трьох полків.

Мала одиниця кожної зброї ділиться на відділи, а кожен відділ на підвідділ. Відділи мають, залежно від роду зброї, відповідні назви, і так: в піхоті і звязку: *батальйон*, в артилерії, летунстві, обозах і т. п. — *дивізіон*.

Підвідділи в піхоті, саперах, звязку називаються *сотнями*. В кінноті — *кінні сотні* або *ескадрони*, в артилерії — *батерії* і т. п.

Кожна держава має в часі мира відповідну кількість полків т. з. кадрових, в протиставі до полків запасових. *Записовий полк* повстає доперва в часі війни і може дістати рядовиків від кадрового полку або запасових рядовиків, що покликані до служби в війську.

В військовій науці існує ще поняття т. з. *кінної піхоти*. Це є в дійсності піхота, що користується конями тільки до далеких маршів. Кінна піхота все й усюди воювала в пішім ладі. Драгуни на Заході Європи були в давнину зразком кінної піхоти. За світової війни заступлено кінну піхоту відділами наколесників, мотоциклістів, піхотою на автомобілях. Їх головне завдання — далека розвідка в користь піхоти.

Українське козацьке військо в давнину було типовою кінною піхотою на Сході Європи. Почесним завданням військової науки буде виказати оскільки і в яких періодах українське козацтво було таким кінним військом.

Полки піхоти можемо називати: *піхотні, стрілецькі* або теж *козацькі полки*.

Лінійна піхота — це історична назва тих відділів піхоти, що на своїх плечах несла головний тягар бою. Лінійна піхота була звичайно тяжка піхота, що воювала січною зброєю, особливо в рукопашнім бою, наступаючи на ворога в зімкнутім ладі.

В теперішню пору, коли всі роди піхоти мають однакову зброю, виряд і навчання (вишкіл), не робиться поділу на лінійну чи пак тяжку і легку піхоту.

Морська піхота є частиною фльоти і призначена до гарнізонової служби в воєнних портах, надбережних фортецях і до дій морського висаду (десанту). Морська піхота повнить ще службу в колоніях. Старшини морської піхоти походять звичайно з суходільного війська.

2. Кіннота.

Другою головною зброєю є кіннота, що сьогодні воює вже значно більше в пішім ладі, як кінно. Головними прикметами кінноти є її велика рухливість і швидкість дій; це залежить очевидно від доброго кінського матеріялу і від добре вивченого вершника. Велика рухливість потрібна до швидкого переходу з місця на місце, як теж до негайних наскоків в бойових діях. Бойові дії кінноти вирізняються коротким і наглим перебігом. Кіннота була все тим чинником, що скривав у собі моменти несподіванки й заскочення.

Лицарські війська середньовіччя — це було чисто кіннотне військо. Одначе з винаходом стріливної зброї тратить кіннота своє значення як саморішальний чинник в бою. Щолиш Наполеон у Франції і Фридрих Великий у Німеччині привернули кінноті її давнє значення вмилім і талановитим ужиттям кінноти у своїх війнах.

Світова війна знову принесла занепад кінноти. По світовій війні помітно всюди змагання перемінити кінноту на моторизоване військо. Сучасна війна перевела це в чин майже всюди на Заході.

З тактичного боку кінноту ділиться на самостійну і несамостійну. Несамостійна кіннота називається теж дивізійною згл. корпусною. Дивізійна кіннота є значно менша, бо має всього одну або дві сотні (ескадрони) на дивізію піхоти, що до неї вона в бою приділена. Її завдання мале, а саме вести близьку розвідку в рамках даної дивізії піхоти, охороняти піхоту на крилах, переслідувати й турбувати ворога в часі маневрової війни.

Самостійна кіннота зорганізована в бригади, дивізії і корпуси. Вона діє самостійно як кожна вища одиниця піхоти й одержує самостійне оперативне завдання. В таким випадку розпоряджає всіми вогневими засобами потрібними до самостійного ведення бою (танки, летунство, піхота на автомобілях, кінні сапери, звязок, тощо). В обороні вживається кінноти до охорони крил, до обсади й удержання великих просторів другорядного значення і т. п.

Головна форма кінноти є т. зв. комбінована: піша й кінна. Оба ті роди стоять на Сході Європи ще на однаковій висоті. Виряд і узброєння кінноти є тому пристосований до тої форми бою.

Чисельність, організація і узброєння кінноти були все і всюди залежні від поділу на потребу сильного вогню. Супроти того сучасне узброєння кінноти розвивається в напрямі збільшення потуги вогню. Кінноту виряджують тому в повтаряльну, а далі щораз більше в автоматичну зброю.

Чисельність кінноти до світової війни була менш більш відсотково устійнена у відношенню до війська. В Росії виносила кіннота 1/8 збройної сили, а в Німеччині, Австрії около 1/11. Навчання йшло по думці виключно зачипного бою.

Узброєння кінноти є таке: шабля, спис, гвинтівка, кулемет. Гвинтівка кінноти є 10 см коротша від піхотної і має назву „карабін”. Принцип посилення вогню кінноти набрав уже за світової війни панівного значення і це значення ще й досі задержав. Кількість автоматичної зброї зростає. А цьому помагає в першу чергу винахід легкого згл. ручного кулемета.

Старі традиції кінноти задержалися ще твердо по світовій війні на Сході Європи, головно за громадянської війни. Зміни наступили тільки в ділянці посилення вогневої потуги, цебто через збільшення автоматичної зброї. В Україні й Росії змагала кіннота задержати своє давнє почесне становище, як другого вирішного чинника в бою. Та не на довго.

Кіннота зорганізована в полки. Одиниця кінноти, цебто полк не ділиться, як то було в інших родах зброї на відділи, а тільки на підвідділи. Полк має тому 5 сотень, а одна з них кулеметна.

Полк кінноти має тепер 8 важких кулеметів і 24—36 легких кулеметів.

Назви полків бувають: козацькі, драгунські, уланські, гусарські, кєрасирські і кіннострілецькі полки. Полки ті не різняться між собою ані організаційно, ані зброєю, ані одягом, ані навчанням (вишколом), ані навіть призначенням. Назва звязана звичайно з традицією полку.

В військовій науці зустрічається назва лінійної кінноти для означення важкої кінноти в середньовіччю, що йшла на ворога в зімкнутім ладі і билася в рукопашнім бою, несучи при тім весь тягар бою на своїх плечах.

3. Артилерія.

Трєтя головна зброя — це артилерія. Її знаряддям є різного рода гармати. Завданням артилерії є поконувати і нищити живу силу ворога, ворожі засоби боротьби і його укріплення. Артилерія осягає це за поміччю гарматнів, киданих на далеку віддаль. Артилерія співпрацює з піхотою і кіннотою і уможливляє їм посуватися наперед.

Терміном артилерія називають усі роди артилерійного війська, всі роди зброї, обслугову, тягло і цілостан науки з обсягу техніки і тактики артилерії. Називати артилерією самі гармати — це велика недоречність.

Наука артилерії охоплює конструкцію гармат, артилерійного стрілива, балістику, тактику і т. п.

Відповідно до середовища ділиться артилерія на суходільну й морську. Суходільна артилерія ділиться:

а) за становища великості калібру: на польову, важку і найтяжчу;

б) за становища організації: на батальйонову, полкову, дивізійну, корпусну;

в) за становища балістики на: пушки, гавбиці і мортири (моздірі);

г) за становища тягла на: кінну, тракторну, вючну.

г) за становища на спеціальність: кінну, протилетунську, фортечну, залізничу, гірську, протитанкову, протиштурмову, супровідну і т. п.

Артилерія зорганізована в полки й самостійні дивізіони. Підвідділи артилерійної одиниці (полку) мають назву „батерія”.

Вояк артилерійного війська називається *гарматник* або *артилерист*.

4. Панцерія або панцерна зброя.

Найновіша головна зброя — панцерія або теж панцерна зброя, повстала в часі світової війни, а розвинулася і удосконалилася вже по світовій війні. *Панцерія* — це той рід війська, що його зброєю є *танки, автопанцерники, панцеропоїзди і панцеродрезини*. Всі ці роди зброї виряджені у велику кількість автоматичної зброї і тому представляють велику вогневу потугу. Елементами бою панцерії є подібно як і в інших родах зброї, а головно у піхоті, рух і вогонь. Властивістю цієї зброї є значна швидкість руху на шляхах чи то в терені. Танки, що їх у нас часом називають повзами, діляться на малі, легкі, середні й важкі. Малі танки мають вагу не більшу, як 5 тон. Легкі — 9, середні до 30 і важкі понад 30 тон вгору. Вони є *всюдиїзні*, цебто на битих шляхах і в терені.

Автопанцерники або панцерні авта (але не броневики) діляться на шляхові і теренові. Шляхові порушуються як звичайні автомобілі на шляхах. Теренові автопанцерники називаються теж *півтанками*, бо мають колеса й плазуни. Автопанцерники призначені для бойових дій з кіннотою.

Панцеропоїзди складаються з опанцерованих вагонів і таких же локомотив. Локомотива їде звичайно посередині поїзду.

Панцеродрезини входять організаційно до панцеропоїздної формації. Вони призначені виконувати службу догляду за залізничних шляхах.

До панцерії належать моторизовані війська, що свої марші відбувають при допомозі моторового тягла (моторизована піхота, артилерія, сапери, тощо), хоч вони воюють звичайно поруч панцерії, охороняючи раз заняті терени. Панцерія зорганізована в полки і самостійні дивізіони. Дивізіони діляться на сотні, а далі на чоти.

Вищими одиницями панцерії є бригади або дивізії. В теперішній війні панцерія, посилена змоторизованими частинами, творила окремі оперативні з'єднання, що клином вбивалися в ворожий фронт і його шматували. З панцерією тісно в'яжеться поняття т. з. блискавичної війни.

5. Летунство.

Остання головна зброя — *летунство*. Це новий рід війська, що його зброєю є літак. В Советах летунство називається чужою назвою „*авіація*”.

Військове летунство є або самостійним елементом збройної сили напр. в Німеччині, Англії, Італії, або тільки одним родом суходільного війська. Воно діє з повітря проти ворога в повітрі, на землі й на морі.

З правного боку розрізняємо державне й приватне летунство. Державне ділиться на військове й громадянське, а військове на суходільне й морське. Державно-громадянське ділиться далі на поліційне, митне, поштове й комунікаційне. Приватне летунство розпадається на туристичне, учбове, фабричне, спортове і т. п.

З уваги на тактику маємо розвідче, нищильне, штурмове, бомбардове, супровідне, транспортне і торпедо-

збройне. Бомбардове, штурмове й нищильне має спільну назву бойового летунства.

Бомбардове летунство є нічне й денне. Його завдання нищити виключно наземні споруди бомбами або торпедами. Воно творить в великодержавих повітряну флоту, що може самостійно зводити бої і впливати чинно на перебіг війни. Бомбардове летунство є чисто зачіпною зброєю. Осібну групу в бомбардовім летунстві творить нуркове бомбардове летунство, що його німці називають скоротом „штукас”.

Нищильне летунство призначене нищити ворога, а особливо вороже летунство в повітрі. Того рода літаки визброєні в більшу кількість автоматичної зброї. Поруч кулеметів вони мають ще й гарматки. *Нищильник* вирізняється поміж іншими літаками незвичайно великою швидкістю підлітати.

Летун мусить опанувати акробатику, добре панувати над машиною й уміти літати в летунськім зєднанню. Нищильників уживається рідко до зачіпних дій на наземні цілі. А коли так, то атаку переводиться головню в часі низьколету, сіючи при тім кулеметним вогнем по маршових колонах.

Летунство зорганізоване в полки і самостійні дивізіони. Підвідділи летунських формацій називаються *ескадрильями*.

Ескадри — це зєднання якоїсь кількості літаків для виконання завдання. Ескадра не є організаційним поняттям.

Маємо такі назви літаків за їхнім призначенням: *бомбовіз, нищильник і розвідковий літак*.

З уваги на конструкцію розрізняємо: висококрили, плечокрили, середокрили, низькокрили, однокрили, двокрили, трикрили, багатокрили, тількикрили (без хвоста), помахокрили, ударокрили.

З огляду на кількість осіб згл. місць до сидження маємо: *односід (ець), двосід (ець), трисід (ець), багатосід (ець)*.

б. Сапери.

Сапери — це рід побічної зброї, що не бере безпосередньо участі в бою, як напр., піхота, артилерія, панцерія, летунство, кіннота. Завданням саперів є виконувати тех-

нічні праці потрібні до приготування бойовища для головних родів зброї, уможливити перехід через теренові й штучні перешкоди, виконувати перешкоди в місцевості для оборони, нищити ворожі перешкоди, усувати комунікаційні ушкодження, вертити студні для водопостачання, монтувати освітлювальні споруди і т. п.

Сапери зорганізовані звичайно в самостійні батальйони, а то й у полки. Полк ділиться на три батальйони, батальйон на три сотні, а сотня на три чоти.

Сапери діляться ще відповідно до своєї спеціальности на залізнодорожних, електротехнічних, переправних і т. п. Залізничні сапери мають свою спеціальність, а саме: будувати залізничні мости, залізничні шляхи, обслуговувати локомотиви, поїзди, відбувати службу на станціях, комунікаційну службу, та нищити залізничні споруди, щоб не дісталися в ужитковій стані в руки ворога.

В деяких країнах називають саперні частини піонерами. В був. Польщі було напр., так, що назву піонерів носили саперні частини при головних родах війська (чота піонерів в полку піхоти, кінноти і т. п.).

Електротехнічні сапери виряджені в відповідні генератори, динамо, тощо, з метою постачати електричний струм вищим командуванням, переводити освітлення місцевостей, де ворог понищив електричні проводи і т. п.

Переправні сапери спеціалізуються в переправлюванні військ через річки, озера, тощо, далі в воднім транспорті і т. п. До тої цілі виряджені вони у відповідні річкові човни, пороми, тратви і т. д.

Сапери належать поруч військ звязку до групи *інженерних військ*.

7. В і с ь к о з в я з к у.

Звязок — це необхідний чинник для доцільного верховодження військами і для співпраці різних родів зброї. Завдяки йому наступає виміна наказів, зголошень, повідомлень поміж командирами. Звязок є чинником, що лучить всі військові частини в одну цілість. Роля війська звязку є тому дуже велика.

Військо звязку зорганізоване в самостійні батальйони і полки. Батальйон ділиться на сотні, а сотня на чоти.

Поруч самостійного війська зв'язку є ще малі частини у всіх головних родах зброї, що повнять службу зв'язку поміж поодинокими частинами даної одиниці. Зв'язок вищого командування до підлеглих бойових одиниць удержує самостійне військо зв'язку, що його буває по батальйонові на дивізію.

Є такі роди зв'язку:

1. особиста стичність;
2. безпосередня стичність, удержувана через зв'язкових у поодиноких родах зброї.

Засоби зв'язку діляться на чотири основні групи:

1. електричні;
2. гаслові;
3. живі;
4. особливі.

Електричні засоби: телеграф, телефон, радіотелеграф і радіотелефон.

Гаслові засоби: зорові і слухові. Зорові бувають ручні, при допомозі полотниць, штучних вогнів. Слухових засобів уживається до цілів ялярмування (дзвін, гонг, сирена).

Живі засоби: гінці, поштові голуби, собаки. Гінці бувають піші, кінні, на колесах, на мотоциклах, на автах, на дрезинах і літаках, тощо.

До особових засобів зараховуються напр., скидувані зголошення з літаків, особливі стрільна, ракети і т. п.

Відповідно до спеціальности розрізняємо телеграфні, радіотелеграфні і телефонні частини військ зв'язку.

8. О б о з и.

Обозне військо належить до допомічної зброї. Завданням обозного війська є постачати суходільному війську різного матеріялу до ведення бою. Сюди належать засоби прохарчування для людей, коней, стріливо, зброя, а далі засоби комунікації, упряж і т. п.

Обозне військо зорганізоване в окремі дивізіони, а дивізіони в сотні. Кожен дивізіон розпоряджає вже за мира верстатами для всякого рода виробу й напрями обозного матеріялу, далі обозним парком, тощо.

Бойовий обоз маємо при частинах дієвої армії. В нім містяться запаси для наглих потреб і так: бойові запаси,

вимінні частини для різного рода зброї, різні інструменти для малих направ, здоровницький (санітарний) і ветеринарний матеріал, харчі на один день і недоторкальна пайка. Бойовий обоз належить все до збройної частини.

9. Автомобільне військо.

Завданням автомобільного війська є перевозити швидко військовий матеріал для потреб бойової армії, а далі перевозити й військові частини туди, де їх в даний момент потрібно. Автомобільне військо в теперішню пору тісно звязане з т. з. моторизованими частинами. Без автомобілів годі собі представити дії панцерної зброї, що миттю проламає, здобуває і жене вперед, полишаючи моторизоване військо для вдержання зайнятого терену.

Автомобільне військо зорганізоване в самостійні дивізіони, а дивізіони в ескадрони.

10. Жандармерія.

Військова жандармерія існує в різних державах і носить подекуди назву польової поліції. Вона може бути уніформована й тайна.

Служби

Суходільна збройна сила ділиться, як уже сказано, на зброї і служби. Службою називаємо сукупність різних чинників і органів, призначених забезпечувати зброї в усе те, що їй потрібне до життя і бою. Кількість служби не є обмежена, бо кожна нова потреба викликає нову службу. Заспокоювання нової потреби передається одній з існуючих служб згль. утворюється нову.

Служби ділимо на чотири підставові групи:

1. група постачання і евакуації, що називається теж групою адміністрації;
2. група комунікації й транспорту;
3. група безпеки й порядку;
4. група служби для морального виховання і удержання бойового духа війська.

Група постачання й евакуації має за мету постачати війську все, що потрібне до життя і бою, як теж усувати

з бойовища все, що не надається до бою й може йому бути перешкодою. Сюди належить:

1. служба поповнення;
2. узброєння;
3. інтендантства;
4. здоров'я;
5. інженерії;
6. летунства;
7. ветеринарії;
8. саперська;
9. зв'язку;
10. будівництва;
11. касова.

Комунікаційна і перевозна група дбає про своєчасний довіз війська і інших засобів на оперативні терени дієвої армії. Далі дбає вона про можливість комунікації поміж оперативними теренами і країною. Та група охоплює такі служби:

- а) залізничу;
- б) обозну;
- в) автомобільну;
- г) зв'язкову.

Група безпеки і порядку має запевнити лад, порядок і безпеку на задах дієвої армії збиранням відомостей про шкідливу роботу й задуми серед власного війська, слідкуванням за проступками і карними вчинками, примінюваням санкцій, тощо. Сюди належать такі служби:

1. гарнізонова;
2. інформаційно-розвідкова;
3. етапова;
4. справедливости;
5. жандармерії згл. поліції.

До завдання групи для морального виховання належить:

- а) душпастирська служба;
- б) освітня;
- в) пресова;
- г) пропагандивна.

Моральну службу в Сове́тах виконують т. з. політ-руки, цебто політичні керівники і комісарі. Вони тільки

дбають про те, щоб вбити в голову бійцям (рядовикам) знання про комуністичну партію, про клясову боротьбу, про історію Советів, тощо.

Освітня служба дбає про піднесення позему військового і громадянського знання і підтримує морально бойового духа війська.

Пресова служба постачає періодично різних інформацій, а пропагандивна будить витривалість у вояка, побуджує його патріотичні почуття і виховує до дальшої боротьби.

Служба поповнення має за мету поповнювати збройну силу, вести облік (евіденцію) і адміністрацію запасових осіб. Виконним органом тої служби є *повітові команди поповнення* або як їх називають в Советах *районові військові комісаріяти* (райвоенкомати).

Служба поповнення підготовляє й переводить побір новобранців, підготовляє й виконує пересилку новобранців до військових частин, полагоджує всі справи, що стоять у звязку з дійсною службою, зі справами охотників, тощо.

До адміністрації запасових належить вести облік (евіденцію) старшин і рядовиків запасу й ополчення, полагоджувати всі справи в звязку з військовими справами, контрольними зборами, тощо.

Служба узброєння постачає збройній силі різний матеріал узброєння, а саме зброю, стріливо (амуніцію), вибухові речовини і приладдя до хемічної війни.

Служба летунства постачає всякий летунський матеріал, бальоновий і метеорологічний.

Служба інженерії охоплює, як відомо, службу саперську, звязку й автомобільну, постачає всякий матеріал, що входить в обсяг дії тих родів зброї.

Служба ремонту й обозництва постачає збройній силі механічне тягло, цебто коні, автомобілі, веде евіденцію тих коней, постачає обозний матеріал, вози, сідла, упряж.

Служба інтендантства кермує грошовою справою війська, справою постачання харчів, фуражу, одягу, квартир, тощо.

Здоровницька (санітарна) служба дбає про бездоганний стан здоровництва в війську, дає лікарську поміч і постачає здоровницький і ветеринарний матеріал.

VI. НАУКОВІ УСТАНОВИ.

Військо розпоряджає різними науковими установами (інститутами). Вони мають завдання плекати історію й традицію війська, розвивати власні військові науки й видавати відповідні праці, приготувати мапографний матеріал, і мапи для потреб війська і т. п.

До таких установ належать:

1. *Військове Історичне Бюро* з завданням збирати й опрацьовувати історичні матеріали визвольних воєн у минулому.

2. *Науково-Видавничий Інститут*, що має завдання провадити наукові студії з ділянки військовости на різні теми, вести евідентність наукових праць у власній країні й на чужині, опрацьовувати й видавати військове словництво (термінологію), контролювати військові видання з уваги на мову і словництво, популяризувати військове знання серед війська, переховувати власну військову літературу, статuti, інструкції і т. п.

3. *Військовий Географний Інститут*:

а) перепроводжує тріангуляцію, нівеляцію і інші міри для військових цілів;

б) виконує топографні знімки для потреб війська, переховує мапографний матеріал;

в) веде мапографні праці і постачає війську мапографний матеріал;

г) веде описи обширів власної країни і

г) навчає старшин і підстаршин для потреб географної служби.

4. *Різні технічні інститути* для дослідів матеріалів, озброєння, летунського матеріалу, інженерного, інтендантського, протигазового й здоровницького (санітарного).

5. *Військові бібліотеки*, які діляться на центральні, обласні, гарнізоніві й полкові. Їх завданням є випозичувати книжки, часописи, рукописи, мапи з ділянки військо-

вості і загального знання, уділяти відомості з ділянки військової бібліографії, вести перегляд своєї і чужої військової літератури.

Обласні військові бібліотеки існують в місцевостях, де знаходиться в часі миру вище командування. Їх завдання подібне до завдань центральної бібліотеки.

6. *Військовий Архів* збирає й переховує акти, що мають якесь значення для історії військової, видає каталоги військових актів і видавництв, уділяє відомості архівного характеру державним органам або й приватним особам.

7. *Військові музеї* збирають і зберігають музейний матеріал з ділянки військової й визвольних воєн, популяризують ті збірки за поміччю видавництв, відчитів, вистав, тощо.

8. *Товариство Військового Знання* гуртує в собі працівників пера в військовій ділянці з метою плекати військову науку і її підсилати. Це товариство ділиться на різні відділи відповідно до родів зброї, служби і т. п.

Військова преса займає в кожній державі почесне становище, бо вона є одинокий засіб ширити військово-наукове знання. Кожна держава має багато місячників, присвячених студіям з ділянки операції й тактики зєднаних зброй, історії воєн, вихованню і навчанню, організації, далі журнали для пізнання і поглиблення знання про поодинокі роди зброї як „Перегляд Піхоти”, „Артилерії”, „Кінноти”, „Панцерії”, „Летунства” тощо. Для підстаршин і стрільцтва виходить багато тижневиків. Окрім того бувають ще щоденники, присвячені обороні держави. В Совегах є напр., „Красная Звезда”, а в Польщі була „Польська Збройна”.

VII. ВІЙСЬКОВЕ НАВЧАННЯ.

Військове навчання має завдання приготувати вояцтво й військові формації до війни. Військове навчання (вишкіл) охоплює:

1. Навчання рядовиків дійсної служби, кандидатів на підстаршин і старшин запасу.
2. Вивчити, удосконалити і виспеціалізувати рядовиків дійсної служби.
3. Вивчити, удосконалити і виспеціалізувати кандидатів на старшин запасу.
4. Вивчити, удосконалити і виспеціалізувати професійних старшин і підстаршин.
5. Вести вищі військові студії.

Навчання рядовиків.

Навчання (вишкіл) рядовиків відбувається в полках і самостійних батальйонах поодиноких родів війська і служби. Навчання ділиться на індивідуальне і гуртове в рамках підвідділів (рою, чоти, сотні і т. п.). Індивідуальне навчання триває два місяці, а гуртове в рамках підвідділів 4—6 місяців. Решта часу дійсної служби призначена на удосконалення і спеціалізацію.

Спеціалізація — це навчання рядовиків в якомусь одному напрямі напр. саперство, звязок, артилерія, наколесництво, тощо. Спеціалізація відбувається в полках або на відповідних курсах дивізії.

Навчання на підстаршин запасу.

Навчання відбувається в т. з. підстаршинських школах в полках або теж на дивізійних курсах. Удосконалення підстаршин відбувається практично на становищах під-

старшин у частинах. Спеціалізація кандидатів на підстаршин запасу відбувається на окремих курсах. Дальша спеціалізація наступає в часі вправ, на які покликується запасових підстаршин що другий рік.

Навчання кандидатів на старшин запасу.

Навчання кандидатів на старшин запасу відбувається в окремих школах згл. учбових батальйонах що їх можна би назвати школою підхоружих запасу. Кожен рід війська має такі школи для себе. Їх є звичайно 8—10 родів (піхота, кіннота, артилерія, панцерія, летунство і т. п.).

Удосконалення кандидатів на старшин запасу відбувається по укінченню школи в формаціях на становищах підстаршин і старшин.

Спеціалізація тих старшин відбувається через практику на становищах спеціалістів або на відповідних курсах.

НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПІДСТАРШИН І СТАРШИН.

Шко ли.

Навчання професійних підстаршин і старшин відбувається в військових школах. Залежно від позему наук і завдань, військові школи діляться на:

- а) школи нижчого типу для підготовки підстаршин;
- б) школи середнього типу для підготовки старшин;
- в) вищі школи.

Окрім цих підставових шкіл є ще багато інших шкіл для удосконалення, спеціалізації і поглиблення фахового знання старшин і підстаршин.

Школи нижчого типу можна б порівняти з народніми школами. Їх завданням є навчати кандидатів на професійних підстаршин. В Польщі напр., були три підстаршинські школи піхоти для малолітніх, окрім того одна для підстаршин летунства і одна для панцерії. Час навчання — три роки. Учні тих шкіл ішли літком на практику до літніх таборів на 6 тижнів.

Школи середнього типу підготовляють кандидатів на старшин до їх майбутнього звання.

Вищі школи підготовляють старшин до праці в штабах і на становищах вищих командирів. Їх можна порівняти з університетом, бо вони дають найвищу військову освіту.

Кадетські корпуси.

Кадетські корпуси є школами, що приготовляють кандидатів на професійних старшин до властивих військових шкіл для старшин. Вони своїм рівнем навчання відповідають гімназіям і математично-природничим ліцеям. В кадетських корпусах одержували учні деяке військове навчання, через те час навчання у властивих школах старшин був для них на один рік коротший.

Старшинські школи.

Підставовою школою для старшин є військова школа для старшин. Час навчання — три роки. В бувшій Польщі — це була т. зв. *школа підхоружих*. Кожен рід зброї має свої школи, пристосовані до даного роду зброї.

Школи для спеціалізації і досконалення.

Поза сталими, цебто підставовими школами для старшин є ще багато різних установ для дальшої спеціалізації і досконалення старшин всіх родів зброї. Ті школи були напр., в Польщі приміщені при т. з. Центрах Вишколу даного роду зброї (піхоти, кінноти, артилерії, панцерії, летунства і т. п.).

До тих шкіл покликували напр. в Польщі старшин, що в найближчій часі мали обняти командування вищої одиниці, як напр., сотник — батальйон згл. дивізіон. Навчання опиралося на вивчення тактики піхоти і зєднаних зброй, як теж на спеціалізацію головно стріляння.

В тих школах відбувалися курси для професійних старшин зброї.

Треба ще згадати такі школи, що своїм рівнем науки дорівнювали середнім школам:

а) *Газова школа*, де спеціалізуються старшини в ділянці хемічної війни. Окрім того відбуваються там курси для старшин інших зброй, щоб їх познайомити з засадами хемічної боротьби в рамках вищих тактичних з'єднань.

б) *Школа зброярів*, що підготовляє кандидатів на професійних підстаршин, військових майстрів, рушникарів, пушкарів, піротехніків, тощо. Курс триває один рік.

в) *Школа топографів* підготовляє підстаршин в ділянці топографії.

г) *Музична школа* підготовляє для військових формацій елевів і професійних підстаршин-музик.

Вища Воєнна Школа.

Вища Воєнна Школа є звичайно одна в державі. Її завдання приготувати старшин різних родів зброї до праці в штабах і на становищах вищих командирів. Час навчання три роки. Вона дає найвищу військову освіту. До неї вибирають найздібніших старшин, що перед прийняттям мусять піддатися докладному іспитові усно й письменно.

При Вищій Воєнній Школі відбуваються курси для підготовки старшин різних родів зброї і служби до праці в адміністрації війська, а особливо до служби в інтендантстві. Час навчання 2—3 роки.

VIII. СОВЕТСЬКЕ ВІЙСЬКО АБО ЧЕРВОНА АРМІЯ.

Військо в СРСР носить назву Червоної Армії. Її повна назва: Робітничо-Селянська Червона Армія (РСЧА). Червона Армія створена декретом з дня 28. I. 1918 року „для зміцнення пролетарської революції і для боротьби з зовнішнім і внутрішнім ворогом”. Підставою для розбудови Червоної Армії була Червона Гвардія, що існувала від 1917 р.

Червона Армія є сьогодні найбільша чисельно армія в світі. За час першої п'ятилітки (1934—1938) Червона Армія майже подвоїлася. Так само зросла кількісно й технічна сила Червоної Армії.

Летунство в СРСР не творить окремого елементу збройної сили, як це напр. бачимо в інших великодержавках.

Збройна сила СРСР ділиться на властиве військо, флоту, та прикордонні й внутрішні війська.

Керівником Червоної Армії є народний комісар оборони маршал Тимошенко.

Обшир поділений під оглядом адміністрації й командування на воєнні округи, як от: Київ, Одеса, Харків, Мінськ, Москва, Ленінград і т. п.

Величина поодиноких округ є різна і різна в них кількість корпусів згл. дивізій.

ЗАГАЛЬНА ВІЙСЬКОВА ПОВИННІСТЬ У СРСР.

Загальний військовий обов'язок.

Від 1. вересня 1939 р. ввели Совети загальний військовий обов'язок, як і в інших державах. Питоменністю того закону є, що йому підлягають всі громадяни, а не тільки робітники й селяни.

Загальний військовий обов'язок є законом.

Військова служба в Червоній Армії є почесний обов'язок громадянина СРСР.

Захист „вітчизни” є священний обов'язок кожного громадянина СРСР.

Згідно з законом про загальний військовий обов'язок з дня 1. 9. 1939 всі громадяни СРСР, яким минає в рік призову 19 років, а тим, що закінчили середню школу і інші відповідні їй учбові заклади — 18 років, зобов'язані служити в складі збройних сил СРСР (військо, фльота, прикордонні і внутрішні війська).

Законом установлені такі терміни дійсної служби:

- а) для рядового складу суходільних військ — 2 роки;
- б) для молодшого начальницького складу суходільних частин — 3 роки;
- в) для рядового і молодшого начальницького складу військово-повітряних сил армії і фльоти — 3 роки;
- г) для рядового і молодшого начальницького складу частин берегової оборони — 4 роки;
- г) для рядового і молодшого начальницького складу кораблів і частин фльоти — 5 років;
- д) для рядового складу внутрішніх військ — 3 роки;
- е) для молодшого начальницького складу внутрішніх військ — 3 роки;
- є) для рядового і молодшого начальницького складу суходільних частин прикордонних військ — 3 роки;
- ж) для рядового й молодшого начальницького складу кораблів прикордонних військ — 4 роки.

Не призивають до війська і фльоти арештованих, засланих і висланих, а також позбавлених судом виборчих прав підчас відбування кари. Після відбуття військового обов'язку рядовий і начальницький склад переводиться в запас.

Всі військові службовці і військовозобов'язані складають присягу на вірність своєму народові, своїй батьківщині і урядові СРСР.

Обліком і призовом до війська завідують районні військові комісаріяти.

Всі громадяни, яким минуло до 1. січня 18 років, а учні середніх шкіл — після досягнення 17 років, зобов'язані зголоситися до районного військового комісаріату для реєстрації.

Військові звання Червоної Армії.

Кожному військовослужбовцеві надається командне або спеціальне звання, яке визначає його військову і спеціальну кваліфікацію. Встановлені такі звання:

а) для командного складу суходільних і повітряних сил:

молодший лейтенант,
лейтенант,
старший лейтенант
капітан,
майор,
підполковник,
полковник,
комбриг,
комдив,
комкор,
командарм 2-го рангу,
командарм 1-го рангу.

б) для військово-політичного складу всіх родів військ:

молодший політкерівник,
політкерівник,
старший політкерівник,
батальйонний комісар,
старший батальйонний комісар,
полковий комісар,
бригадний комісар,
дивізійний комісар,
корпусний комісар,
армійський комісар 2-го рангу,
армійський комісар 1-го рангу

в) для командного складу морських сил:

молодший лейтенант,
лейтенант,
старший лейтенант,
капітан-лейтенант,
капітан 3-го рангу,
капітан 2-го рангу,
капітан 1-го рангу,
флагман 1-го рангу,

флагман 2-го рангу,
флагман фльоти 2-го рангу,
флагман фльоти 1-го рангу.

Далі слідуєть ще звання таких груп:

- г) для військово-технічного складу суходільних і повітряних сил;
- г) для військово-технічного складу морських сил;
- д) для військово-господарського і адміністративного складу всіх родів війська;
- е) для військово-медичного складу всіх родів війська;
- є) для військово-ветеринарного складу всіх родів війська;
- ж) для військово-юридичного складу всіх родів війська;
- з) для рядового й молодшого начальницького й молодшого командного складу суходільних і повітряних сил;
- и) для рядового й молодшого командного й молодшого начальницького складу морських сил;

Політичне управління армії і фльоти.

Політичне управління РСЧА і політичне управління фльоти кермують партійною, політичною і політично-освітньою роботою в советській армії і флоті, виховуючи червоноармійців і червонофлотців, командирів і політкерівників у дусі безмежної відданости партії, советській владі, „соціалістичній батьківщині” Своє керівництво проводить політичне управління через призначувані політвідділи, військові комісарі і партійні комісії, що обираютья на відповідних армійських згл. флотських конференціях.

Народній Комісаріят Внутрішніх Справ (НКВС).

Це орган державної безпеки Советського Союзу або СРСР, головне знаряддя советського народу в боротьбі з чужоземними розвідками, з їх агентами-шпіонами, шкідниками, диверсантами, терористами.

НКВС повстало ще в 1917 р. під назвою Всеросійської Надзвичайної Комісії (ВЧК) з Дзержинським на чолі. По закінченню громадянської війни перейменовано її на

Державне Політичне Управління (ДПУ). В 1934 р. створено теперішній Комісаріят Внутрішніх Справ (НКВС).

За допомогою своєї розвідки „советський народ” викрив і розгромив троцькістсько-бухарінські і різні націоналістичні гнізда.

Міліція.

В СРСР є ще міліція, що її повна назва є: Робітничо-Селянська Міліція. Від 1934 р. міліція входить в склад НКВС. Основним завданням міліції є охорона революційного порядку і громадської безпеки. Міліція наглядає за виконанням законів та розпоряджень центральних і місцевих органів влади, які регулюють революційний порядок і громадську безпеку. Вона веде боротьбу з злочинністю, охороняє „соціалістичну власність”, а також особисту безпеку громадян і їх майно.

Прикордонна охорона СРСР.

Охорону кордонів СРСР має окреме військо НКВС. Советська прикордонна охорона ділиться на суходільну і морську.

Військово-Морська Фльота СРСР.

Військово-Морська Фльота є складовою частиною збройних сил СРСР. Фльота охороняє морські границі СРСР і забезпечує торговим кораблям безпечне плавання на морях і океанах.

Фльота СРСР ділиться на:

- а) Балтійську;
- б) Чорноморську;
- в) Тихоокеанську;
- г) Північноморську флоту; а далі на
- г) Амурську військову флотилію;
- д) Каспійську військову флотилію;
- е) Дніпровську військову флотилію.

Всіма військово-морськими силами керує Народній Комісаріят Військово-Морської Флоту.

Царська Росія не мала розвиненого кораблебудівництва. Більшість кораблів будувалася закордоном. Та СРСР створив сам свою флоту і вибудував її у своїх корабельнях.

ІХ. УЗБРОЄННЯ ВИРЯД, ЗБРОЯ.

З б р о я.

Зброєю в загальному значенні називаємо кожен предмет, що служить до особистої оборони або до нападу на ворога. Зброєю ділимо на оборонну й зачіпну. Оборонна служить до оборони згл. до охорони тіла перед урізом, ударом, уколом і т. п. Зачіпна зброя має завдання наносити противникові удари, уколи, тощо, щоб його в той спосіб зробити небоєздатним. Вона ділиться на січну і вогнепальну. За світової війни повстала ще нова зброя — хемічна.

Електрична зброя — це така, що викидає набої електричною силою.

Магазинна або повтаряльна зброя — це стрілизна зброя заряджувана від заду через допровадження п'ять набоїв до набійної комори, а звідти через відповідний порух замку до ціви. Чинність поруху замком повтаряється перед кожним пострілом.

Машинова зброя або самодійна — це така, що стріляє непереривним вогнем.

Однонабійна зброя — це така, до якої треба допровадити набій по кожнім вистрілі окремо. Належать сюди всі гармати, мисливська і спортова зброя.

Панцерна зброя — це узброєні опанцеровані бойові вози з механічним тяглом. Вони порушаються шляхами, рейками або теж у терені. Залежно від того ділимо панцерну зброю на танки, автопанцерники і панцерпоїзди.

Підводна зброя — це збірна назва зброї, уживаної воєнною фльоотою під водою, як торпеди, міни, бомби проти підводних човнів, різного рода перегороди проти підводних човнів і вкінці мінерський лаштунок.

Самодійна зброя (автоматична) — це повтаряльна зброя, в якій працю повтаряння і заряджуванн виконує сам механізм. використовуючи до цього енергію розпружно-

сти газу із спаленого пороху. Стрілець має тільки вишукати ціль і потягнути за язичок. Сюди належать самодіяльні гвинтівки й кулемети, самодіяльні і машинні пістолі, а вкінці деякі протилетунські гарматки.

Стрілизна зброя — це така, що викидає набої силою газу із спаленого пороху. Її ділимо на відпередню зброю, що її заряджуємо спереду (моздірі), або відзадню (гармати, гвинтівки, кулемети, тощо).

Супровідна зброя — це такі вогневі засоби піхоти, що служать піхоті в наступі й обороні. Траєкторія тої зброї є звисла або положиста. Завдання тої зброї нищити кулеметні гнізда і гнізда опору, становища ворожої супровідної зброї, танків, автопанцерників, обстрілювати мертве поле і таке подібне.

Супровідну зброю в деяких військах, як напр., в Сове́тах називають теж батальйоною (міномети, гарматки). До супровідної зброї треба зачислити найтяжчі кулемети калібер 20—25 мм, що появилися по світовій війні.

Хемічна зброя — це цілий ряд хемічних засобів до заражування атмосфери і терену, аби в той спосіб нищити ворога. Хемічними засобами є гази і бойові дими, що діляють в першу чергу на живий організм, рости́нність, харч і предмети воєнного вжитку.

Хемічні атаки є: газобальонні, артилерійні і летунсько-хемічні.

Хемічна зброя небезпечна ще й тим, що вона містить в собі великі можливості заскочення:

- а) через винахід нових хемічних засобів;
- б) через нову сполуку газів, яких досі уживано;
- в) через новий спосіб заражування атмосфери або терену;
- г) через тактичне ужиття газів.

Сучасна зброя піхоти.

І. Оборонна зброя:

- а) протигаз (ник), (а не газова маска);
- б) шолом;
- в) щит;
- г) панцер.

II. *Зачіпна зброя:*

1. гвинтівка (повтаряльна і автоматична);
2. ручна граната;
3. кулемет (важкий легкий або ручний, найтяжчий або великокалібровий);
4. вогнемет;
5. гранатомет;
6. багнет;
7. малокаліброві гарматки;
8. автоматичні пістолі;
9. пістолі.

Сучасна зброя артилерії.

Підставовою зброєю артилерії є *гармата*. Гармата є то зброя, чи радше машина до кидання гарматнів на значну віддаль, використовуючи до того тиск і розпрямність газів, що повстають при горінні вибухових матеріалів. Гармата належить до вогнепальної зброї.

Гармати ділимо на різні роди, залежно від їхніх прикмет. З уваги на калібер, цебто на величину проміру ціви, маємо різнокаліброві гармати від 32 аж до 533 мм.

Відповідно до роду траєкторії відрізняємо *пушки*, *гавбиці* і *мортири (моздірі)*. За становища їх призначення розрізняємо польові, гірські, фортечні, протиштурмові, протитанкові, протилетунські.

З огляду на організацію: батальйонові, полкові і т. п.

Зброя летунства.

Зброєю летунського війська є літак. З огляду на кількість крил, ділимо літаки на: однокрили, півторакрили, двокрили, багатокрили.

З огляду на положення крил у відношенню до тулуба маємо: висококрили, плечокрили, середокрили, низькокрили, безкрили (літак без крил).

У відношенню до кількості рушіїв розрізняємо: однорушійні, дворушійні, трирушійні і багаторушійні.

З уваги на своє призначення є літаки: досвідні, пасажирські, поштові, спортові, учбові, тренінгові і т. п.

З уваги на власника: військові і приватні.

З огляду на місце осідання: суходільні й морські. Морські літаки є з поплавцями, човнолітаки і суднолітаки.

З уваги на кількість сиджень: односід(ець), дво-сід(ець), трисід(ець) і багатосід(ець).

За становища порушної сили: рушійні і вітруни.

В и р я д.

Виряд — це всі ті предмети, що їх потребує вояк до виконання свого завдання. Виряд можемо поділити на дві групи: одна з них зв'язана зі зброєю, а друга з одягом. До першої належать набійниці, ремінь до гвинтівки, хомутик до багнету чи шаблі, дармовиси, тощо.

До одягової групи залічуємо: наплечник, торністра, ранець, пояс, ремінці до прив'язування плаща, поясок до штанів, боклаг, остроги, плахта наметна, коць, тощо. Старшини мають ще окремі торби на мапі і на папір до писання.

Летунський персонал має особний т. з. *летунський виряд*, що на нього складається комплект летунського одягу, а саме, накриття голови, летунські окуляри, летунський одяг (комбінезон), рукавиці, кожухові чоботи, тощо.

О д я г.

Військовий одяг має такі назви: однострій, мундир, мундур, уніформа. Однострій — є це одяг військовиків або державних урядовців виконаний точно за відповідним приписом. На вигляд згл. крій одягу впливають різні моменти, як напр., цивільна мода, практичні потреби, історичні згл. національні питоменності і т. п. В останніх часах панівними стали наступні чинники: кінечність укрити вояка в терені і уподібнитися до терену, а далі вимога витворити свободний і дуже вигідний одяг.

Історичні моменти грають ще й тепер немалу роль. Деякі держави впровадили шапки, які відповідають їхньому звичаєві, або історичній традиції. Українські частини за визвольної боротьби виявили велику тенденцію в своїм

одягу до задержання історичних козацьких одягів згл. мазепинок.

Добрий одяг повинен відповідати наступним вимогам: охороняти тіло перед атмосферними впливами, ручити за добру ужитковість вліті і взимі, бути відпорний, видержний і добре лежати на тілі (не тиснути, не вриватися в тіло, не дряпати).

В німецькім війську одяг складається з 53 предметів, що їх можна поділити на сім груп, і так: накриття голови, накриття тулуба, накриття ніг, верхній одяг, спідній одяг, взуття і спеціальний одяг.

Взуття — це не тільки чоботи, черевики, але також панчохи й онучі.

Окремий одяг предвиджений для різних родів служби, нпр., автоводи (шофери), сапери, летуни, летопадники, тощо.

Х. ДОДАТОК.

Поодинокі військові терміни з поясненнями.

Авангард — передова частина військ у часі походу. При сутичці з ворогом авангард забезпечує головним силам час і місце підготувитися до наступу і оборони. Пропоную: *передовий загін*.

Аванпост або *теж форпост* — це передові частини для охорони, виставлені попереду війська на відпочинку.

Авіоносець — військовий корабель, який має палубу для підлету і осіду літаків, приміщення для їх зберігання. Великі авіоноси мають водотонажність до 30.000 тон і несуть на собі 70—100 літаків. Український рівнозначник: *літаконос*.

Автобронетанкові війська — війська, у яких головним засобом пересування і ведення бою є колісні і гусеничні машини різного виду і призначення. Ми їх називаємо *панцерія* або *панцерне військо*.

Автострада — широкий шлях, бетоновий або асфальтовий швидкісного автомобільного руху. Вони мають величезне значення для господарства, а ще більше для воєнних цілей.

Адміралтійство — найвища рада воєнної фльоти, а водночас головне командування фльоти в деяких державах. До нього належать адмірали, що передвиджені на становища командирів морських сил.

Адьютант — молодший старшина приділений від командира відділу вгору, що полагоджує справи особисті і нормує внутрішню службу. По українськи: *значковий*.

Аеродром — по українськи: *легище*. Місце, де осідають і звідки відлітають літаки. Часто уживають *теж легище*.

- Алярм** — пришвидшений перехід відділу від спочинку в стан певної боєготовности. Під тим терміном розуміємо далі гасло, дане трубою, гонгом, свищиком, тощо. Маємо бойові, газові, летунські, пробні, тихі, маневрові і десантні алярми.
- Амуніція** — збірна назва для різного рода набоїв, гарматнів, запальників, бомб, тощо. Амуніція ділиться на артилерійну і піхотну. До першої належать гарматні, заряди, завогнувачі, запальники і пістолетні набої, ручні і рушничі гранати, стріливо супровідної зброї піхоти і т. п.
- Апель** — знак трубою до збірки, а далі і то частіше сама збірка військової частини для перевірки стану людей, стану узброєння, умундування, виряду, тощо. По нашому *перелік*.
- База** — склади, майстерні, тощо, де нагромаджено велику кількість бойового матеріалу, потрібного до дальшої операції. База видає бойовий матеріал до магазинів дієвої армії для покриття витрат в часі бою.
- Бівак** — приміщення війська на постю під шатрами, під голим небом або в провізоричних будівлях. Цей спосіб постю є мало вигідний. Він диктований звичайно чисто тактичними потребами.
- Біплан** — по нашому *двокрил* (літак з двома парами крил).
- Блюза** — горішня частина польового убору, ношена в службі і поза нею. Вона відрізняється своїм кроєм від інших горішніх частин військового убору.
- Боклаг** — алюмінійна пляшка, звичайно плоского виду, забезпечена відповідно перед ушкодженням; належить до виряду кожного вояка. Поверхня обведена сукном або повстю.
- Бригада** — вища тактична одиниця, зложена звичайно тільки з одного роду війська. До її складу належать 2 або три полки.
- Броня** — старославянська назва, що її тепер заступаємо терміном *панцер*. Тому не кажемо „броневик”, а тільки *автопанцерник*.
- Бруствер** — насип з землі перед шанцями, що дає захист при стрілянні з відкритого положення. Бруствер піхоти виносить 30 цм. Український рівнозначник: *передгруддя*.

Варта — служба чування, виконувана в спеціально на це визначенім часі, поза урядовими годинами, щоби в той спосіб удержати тяглість служби в канцелярії, шпиталі, кухні, пекарні, конюшні, тощо. Варту відбувається без зброї і в замкненом просторі. Не мішати зі сторожею.

Військова дисципліна — точне додержання порядку, встановленого в війську різними законами, розпорядженнями і постановами начальників. Вона оперта на зрозумінню ваги дисципліни, послуху і на пошані до зверхників.

Військовий комісар — керує партійно-політичною роботою в советськім війську. Він виховує в вояків Червоної Армії безумовну відданість батьківщині, вірність військовому обов'язкові, пильність, тощо.

Військовий трибунал — спеціальний суд у Советах для розгляду справ про військові злочини. В засіданнях тих судів беруть участь народні засідателі, що їх вибирають крайові й обласні ради депутатів робітників.

Військові трибунали організуються при військових округах і морських фльотах, при арміях, корпусах і інших вищих зеднаннях.

Військове звання — в українській літературі Радянщини подибується часто те означення для чужого „ранга”. Мається командне і спеціальне звання, яке визначає військову і спеціальну кваліфікацію.

Військово-польові суди — спеціальні суди у всіх західно-європейських країнах із спрощеним судочинством для розправи проти великих злочинів в часі війни.

Водолетище — летище на воді, призначене до осідання і підлету водолітаків.

Воєнна тайна — відомості про стан обороноздатности держави. Воєнною тайною є все те, від чого залежить обороноздатність країни: розташування військових частин, оборонних підприємств, стан комунікації, укріплення і т. п.

Хто видає воєнні тайни посередньо або безпосередньо ворогові, поповнює злочин зради у відношенні до своєї батьківщини згл. союзника. Такий злочин карається смертю.

Воронування — наведення на металевий предмет тонесенького шару окису, щоб охоронити метал від іржі і дати йому охоронний вигляд. Воронуємо нпр., зброю і інші предмети виряду.

Гангар — дерев'яне або муроване приміщення на летищі, що служать для переховування літаків. Українська назва „літаківня”. Подибується теж назву „ангар”.

Гарматень — гарматній набій. Розрізняємо три роди набійв: підставові, спеціальні і помічні.

До першої групи належать нищильні гранати, шрапнелі, гранатошрапнелі, картечі, панцерогранати, хемічні гранати, тощо.

Спеціальні гарматні є: запальні, світильні, димові, дорогосвітильні, для донесень, гаслування, пищення дротяних перепон і т. п.

До третьої групи належать гарматні для навчальних цілей.

Гонг — слуховий прилад до алярмування, що його часто уживали за світової війни на знак газової небезпеки. Складається зо сталеві плити і дерев'яної палички. Паличкою ударяється по звисаючій плиті і в той спосіб алярмується військо.

Декада — десятиденка.

Демілітаризація — повне або частинне знищення державою своїх воєнних укріплень, якому товаришить виведення війська з прикордонної території.

Депо — магазин згл. склад в найбільшій масштабі. Депо є одиницею служби постачання. Склад — відділом, а магазин — підвідділом.

Державна тайна — секретні відомості про військово, господарське й політичне життя країни, які в разі розголошення можуть бути використані на шкоду держави. Навмисне розголошення відомостей, що становлять державну тайну є кримінальним злочином. Збирання тих же відомостей з метою передати їх ворогам держави називаємо *шпіонажею*.

Десант — висад військ на територію противника, в тилу його армії для виконання бойового завдання. Маємо морські десанти і летунські. На літаках можемо перевозити військо, зброю, стріливо, кулемети, гармати, тощо.

Дирижабль — повітроплав.

Дисльокація — розміщення частин і установ війська в мирний час. Дисльокація збройних сил в мирний час дає можливість судити про розгортання війська з початком війни. Дисльокація є військовою тайною.

Дисципліна — точне додержання встановленого порядку.

Евакуація — вивіз населення, установ, підприємств, майна поранених, тощо, з місцевости, якій загрожує небезпека.

Етап — частина обширу призначена до провадження війни так власного, як і ворожого краю. Він є підпорядкований головнокомандувачеві.

Загиб — військовий відділ предвиджений для якогось завдання. Величина його не є означена.

Зона — частина суходолу або водного простору, в середині якої встановлено особливий порядок. І так кажемо нпр., заборонена зона, куди забороняється доступ без особливого дозволу.

Інструктор — навчитель: спеціаліст, який навчає правильно вживати якогонебудь предмету.

Інтернування — затримання і розброєння військових частин, що перешли на територію нейтральної держави.

Кадри — основна і постійна частина підготовлених працівників.

Команда — це слово уживається в українській мові в 4 різних значеннях:

- а) наказу, що його виконується негайно й одноставно;
- б) управління, як нпр., команда городу, фортеці, школи, тощо;
- в) невеличкого відділу, як нпр., музична, пожежна команда і т. п.;
- г) будинку, що в нім приміщене якоесь військовоє управління чи командування.

Слово команда в значенню управління треба заступати назвою *командування*, а будинок *командантурою*.

Контррозвідка — особний, здебільшого військовий апарат для боротьби з чужоземною розвідкою. Контррозвідка або теж *протирозвідка* є частиною загальної розвідки.

Розвідка звернена на роздобуття вістей про ворога, а протирозвідка займається тільки поборюванням ворожої розвідки в своїй країні.

Крейсер — швидкохідний військовий корабель, призначений до розвідувальної і дозорної служби, для охорони морських шляхів і нападу на малі ворожі одиниці. Мається легкі і важкі крейсери. Легкі крейсери мають тонажність до 10.000 тон, залогу від 400 до 500 чоловіка, 10 до 15 гармат і т. п. Важкі крейсери мають тонажність від 10.000 тон вгору і є озброєні в більш потужну артилерію. Залога до 700 голов. Дехто називає крейсери кружляками.

Летище — чуже слово *аеродром*.

Летопад — прилад до зіскакування з літака, коли грозить небезпека. Чуже слово *парашут*.

Лійковина — вирва в землі внаслідок розриву бомби або гарматня. Є їх багато поруч себе, то таке поле називаємо *лійковище*.

Лінійний корабель — найбільш потужний військовий корабель. Водотонажність до 35.000 тон. Він сильно опанцерований. Залога 1.000 до 1.400 чоловіка.

Совети дають йому скорот: *лінкор*. Його називають теж *дреднавт*.

Літаківня — гл. гангар.

Механізація — заміна ручної праці роботою машин.

Механізація і моторизація — озброєння війська бойовими панцеромашинами і механізованим транспортом. Застосування механізованого транспорту полегшує швидке перекидання війська, гармат, стрілива і предметів постачання на місце, де їх потрібно. Механізований транспорт — це транспорт при допомозі автомобілів.

Навігація — суднопластво. Вміння управляти судном. Наука про безпечне плавання судном.

Невтралітет — невтручання в спір поміж двома сторонами. В міжнародній практиці маємо дружній або прихильний неутралітет і збройний. В другім випадку неутралітна держава на випадок порушення її неутралітету приводить свої збройні сили в стан воєнної готовости.

Невтральний — той, хто не бере участі в спорі двох противників.

Окупація — зайняття території одної держави військовими силами іншої держави. Метою окупації є або загарбання чужої землі або тиснення на сусідню державу, щоб виконала передявлені їй вимоги.

Операція — в військовій справі — це бойові дії армії.

Парашут — прилад для безпечного зіскоку з літака або балйону (аеростату), в часі нещасного лету. Гл. *летопад*.

Партизанська війна — бойові дії в тилу противника з метою знищити його живі сили, вогнеприпаси, харчеві продукти, звязок, тиллові установи, залізниці, штаби, тощо. В партизанській війні беруть участь загони, виділені військом і маси добровольців.

Персонал — особовий склад, якоїсь установи або підприємства.

Підводний човен — військовий корабель, спроможний поринати в воду і пливати під водою на глибині 60 до 100 м. Він може бути три доби під водою. Водотонажність від 250—2.500 тон. Швидкість плавби на воді до 35 км., а під водою около 18 км. Неточністю є називати його підводним судном.

Пілот — летун, який самостійно управляє літаком або повітроплавом (дирижаблем).

Протигаз(ник) — прилад для захисту людини або тварини від діяння боюових отруйних речовин. Протигаз дає надійний захист від отруйних речовин.

Розвідка — збирання відомостей про ворога, його чисельність, місце розташування, озброєння, тощо. У прифронтовій смузі ці завдання виконують розвідувальні команди, або окремі особи, яких переправляють через фронт. В глибокому тилу противника працює агентура військової розвідки. Вона працює в часі війни і в часі мира. Частиною розвідки є *протирозвідка*.

Статут — охоплює всі видані приписи, що нормують хід військової служби і адміністрацію і мають загальну важність. Чуже: *регулямін*.

Тактика воєнна — наука, яка вивчає способи ведення бою і використання в ньому різних родів військ (піхоти, кінноти, панцерії, летунства) відповідно до їх особливостей.

Фортифікація — військово-інженерна наука, яка вивчає способи будування штучних споруд для прикриття військових сил від спостережень ворога, а також, щоб утруднити йому посування наперед.

Хоружий — давня назва хорунжий, старшина нижчого ступеня. Назва „хорунжий” утворена неправильно на польський лад („хоронжи”). Правильніше по-українськи було б хоружий, бо походить від слова *хорогва*. Сьогодні вживають одної й другої назви. Перша має за собою правильність, друга традицію. Краще вживати правильної форми *хоружий*⁴).

Шифр — умовна азбука уживана в секретному листуванню. Вона зрозуміла тільки особам, які знають її, або мають ключ шифру. Шифром користується військо для передачі тайних відомостей воєнного, дипломатичного характеру телеграфом або на письмі.

Шпіонажа — добування секретним способом відомостей, які становлять економічну, воєнну або державну тайну для передачі їх іншій країні. Шпіонажа є зрадою країни і карається як найтяжчий злочин.

Штурм — рішучий наступ на ворога в останній фазі наступу.

ЦЬОГОЖ АВТОРА

А) Появилися:

1. Німецький та український Військовий Словник. Около 40.000 слів в обидвох частинах. Берлін 1939. Bernard & Graefe.
2. Німецький та український Летунський Словник. Около 20.000 слів в обидвох частинах. Берлін 1939. Bernard & Graefe.

Б) Готується до друку:

1. Мала Летунська Енциклопедія.
2. Український Військовий Словник.
3. Словник німецьких і польських військових скорочень.
 1. Українсько-німецький і українсько-польський та польсько-український хемічні словники для військових потреб.
 3. Українсько-польський і польсько-український військовий і летунський словники.

⁴) На ст. 23, рядок 16 і 25 ряд. здолу має бути хоружий зам. хорунжий.

З М І С Т:

Передмова	Стор. 3
I. Підставові поняття	4—17
Збройна сила. — Суходільна збройна сила. — Повітряна збройна сила. — Морська збройна сила або фльота. — Тактична одиниця. — Територіяльна одиниця. — Оборона держави. — Війна. — Військова служба. — Організація збройної сили. — Система організації. — Загальна військова повинність. — Одиниця. — Адміністраційна одиниця. — Алармова одиниця. — Бойова одиниця. — Летунська бойова одиниця. — Одиниця вогню. — Оперативна одиниця. — Організаційна одиниця. — Тактична одиниця. — Територіяльна одиниця. — Велика одиниця. — Мала одиниця. — Формация. — Роди війська. — Територіяльний військовий поділ. — Територіяльний поділ в часі війни. — Органи військової влади. — Командир. — Командант. — Отаман. — Верховод. — Верховодити. — Командувач. — Головнокомандувач. — Штаб. — Начальники зброї і служби. — Головна квартира. — Командування. — Територіяльна влада. — Поділ влади в часі війни. — Підвладність.	
II. Загальна військова повинність	18—20
Загальні постанови. — Підготовка побору. — Дійсна служба. — Скорочена дійсна служба. — Відрочення дійсної служби. — Служба в запасі. — Служба в ополченню. — Допомічна військова служба.	
III. Особовий склад збройної сили	21—29
Військові ступені. — А) Старшини. — Штабові старшини. — Молодші старшини. — Б) Підстаршини. — Рядовики. — Советські назви. — Поділ вояків. — Поділ професійних підстаршин. — Іменування підстаршин. — Стан професійних підстаршин. — Іменування згд. підвищення.	
IV. Внутрішня або касаренна служба.	30—33
Зголошення. — Прохання. — Жалоба. — Почесті. — Дисциплінарні кари. — Роди дисциплінарних кар. — Сторожова служба. — Склад сторожі. — Убір і виряд сторожі. — Стріливо (амуніція). — Ужиття зброї. — Перепустка.	

	Стор.
V. Військо	34—46
Піхота. — Кіннота. — Артилерія. — Панцерія або панцерна зброя. — Летунство. — Сапери. — Військо зв'язку. — Обози. — Автомобільне військо. — Жандармерія. — Служби.	
VI. Наукові установи.	47—48
Військове Історичне Бюро. — Науково-Видавничий Інститут. — Військовий Географний Інститут. — Різні технічні інститути. — Військові бібліотеки. — Військовий архів. — Військові музеї. — Товариство військового знання.	
VII. Військове навчання.	49—52
Навчання рядовиків. — Навчання на підстаршин запасу. — Навчання кандидатів на старшин запасу. — Навчання професійних старшин і підстаршин. — Школи. — Кадетські корпуси. — Старшинські школи. — Школи для спеціалізації і досконалення. — Вища Воєнна Школа.	
VIII. Советське військо або Червона Армія.	53—57
Загальний військовий обов'язок. — Військові звання в Червоній Армії. — Політичне управління армії і флоту. — Народній Комісаріят Внутрішніх Справ. — Міліція. — Прикордонна охорона СРСР. — Військово-Морська Флота СРСР.	
IX. Узброєння, виряд, одяг.	58—62
Зброя. — Сучасна зброя піхоти. — Сучасна зброя артилерії. — Зброя летунства. — Виряд. — Одяг.	
X. Поодинокі військові терміни з поясненнями.	63—70

1948